بسم الله الرحمن الرحيم

دارولئیسلام و دارولکوفر

دارولئیسلام

و دارولکوفر

نووسینی:

عبدالقادر عبدالعزیز

وەرگێڕانی

کرێکـــــار

دارولئیسلام و دارولکوفر

نوسینـــــــــــی: عبدالقادر عبدالعزيز

وەرگـــێـــڕانـــی: کرێکار

دیـــزاین و بـــەرگ : قوتابییەکی م. کرێکار

نـــــۆرەی چـــاپ: دووەم

ســـــاڵی چـــاپ: ٢٠١٥-١٤٣٦

تـــــــــــیراژ: ١٠٠٠ دانە

بڵاوکردنـــــەوەی: بنکەی دیدی نوێ

لقی دەرەوە

لەبلاوکراوەکانی دیدی نوێ

لقی: دەرەوە

﴿وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِّكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُواْ بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ﴾ الأعراف:١٤٥

بسم الله الرحمن الرحيم

إنَّ الحمدَ للهِ نحمدُهُ ونستعينُهُ ونستغفِرُهُ، ونعوذُ باللهِ مِنْ شرورِ أنفُسِنا ومِنْ سيِّئاتِ أعمالِنا، مَنْ يهدِهِ اللهُ فلا مُضِلَّ لهُ، ومَنْ يُضْلِلِ فلا هادِيَ لهُ. وأشهدُ أنْ لا إلهَ إلا اللهُ وأشهدُ أنَّ محمداً عبدُهُ ورسولُهُ. يا أيُّها الذينَ آمنوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقاتِهِ ولا تَموتُنَّ إلاَّ وأنتُمْ مُسلِمونَ.

يا أيُّها النَّاسُ اتَّقُوا ربَّكُمُ الذي خلَقَكُمْ مِنْ نفسٍ واحِدةٍ وخلَقَ مِنها زوجَها وبثَّ منهُما رِجالاً كثيراً ونِساءً واتَّقُوا اللهَ الذي تَساءَلُونَ بِهِ والأرحامَ إنَّ اللهَ كانَ عليكُمْ رقيباً.

يا أيُّها الذينَ آمنوا اتقوا اللهَ وقُولوا قولاً سَديداً، يُصلِحْ لكُمْ أعمالَكُمْ ويَغْفِرْ لكُمْ ذُنوبَكُمْ ومَنْ يُطِعِ اللهَ ورسولَهُ فقدْ فازَ فوزاً عظيماً..

أمَّا بعدُ: فإنَّ أصدَقَ الحديثِ كِتابُ اللهِ، وخيرَ الهَدْيِ هَدْيُ محمدٍ صلى الله عليه وسلم وشرَّ الأمورِ مُحدَثاتُها، وكُلَّ مُحدَثَةٍ بِدعَةٌ وكُلَّ بِدعَةٍ ضَلالَةٌ، وكُلَّ ضَلالةٍ في النَّارِ.

پێشەکی وەرگێر

نوسەری بەڕێز دەفەرموێ: (باسەکانی دارالاسلام و دارالکوفر لەم سەردەمەدا شێواندنی زۆری بەسەردا هاتووە، بە تایبەتی لە لایەنی ئەوانەوە کە لاف و گەزافی ئیجتیهاد لێ دەدەن، لەوانەی بە رۆژهەڵاتناسەکان سەرسام بوون و بە دیدی لێڵ و رێچکەی بنبەستی ئەواندا رۆیشتوون، بۆ ئەوەی بە حسابی خۆیان جۆرە پێکەوە سازانێک لە نێوان ئەحکامەکانی ئیسلام و یاساو رێسای کافراندا بکەن، بە تایبەتی لەگەڵ ئەوەی پێی دەوترێت یاسای نێودەوڵەتی ونەتەوە یەکگرتووەکان و دەزگاکانی دیکە کە چەواشەکارانە بانگهێشتی پێکەوە ژیان و ئاشتی نێو دەوڵەتی و یاساغ کردنی جەنگی هێرشبردن دەکەن! کە هەمووی هەر کڵاو سەرنان و فریوودانەو گێلەپیاوان و گەلانی ساویلکەی وەکو گەلانی موسوڵمانانی پێ هەڵدەخەڵەتێنن، تا زلهێزەکان هەر وا بەهێز بمێننەوەو بێ دەسەڵات و لاوازەکانیش هەروا بێ هێز بمێننەوە! تا ئەگەر موسوڵمانان رۆژێک لە رۆژان هاتنەوە مەیدانی جیهاد خێرا تۆمەتبار بکرێن کە گوایە پەیمانی نێودەوڵەتییان شکاندووەو شایانی سزای نێو دەوڵەتیی بوون)!

زانینی زارەوەی شەرعیی بوارێکی ململانێ شارستانێتیە بێ ئامانەکەیە کە زیاتر لە دووسەد ساڵە رۆژئاوای عەلەمانی بەرامبەر ئیسلام و موسوڵمانان درێژە (ئیدامە)ی پێدەدات.. نابینیت چۆن دارالاسلامی کردووە بە (نیشتیمان) و جیهادی کرد بە (بەرگریی لە وولات) و وەلائی بۆ ئیسلام کردە (گیانی نەتەوایەتی) تا زاراوەکانی ئیسلام ئەوەندە غەریب کەوتن کە دەڵێیت کوردستان دارولکوفرە، سەدان مەلاو کۆلکە داعیت لێ راست دەبێتەوەو دەڵێن: چۆن تۆ تەکفیری هەموو کورد دەکەیت؟! لە کاتێکدا پێناسەی دارولکوفر پەیوەندی لە دوورو نزیک بە موسوڵمانێتی دانیشتوانەکەیەوە نییە..! ئەوە هیندستان کە زیاتر لە دووسەد ملیۆن موسوڵمانی تێدا دەژی وکەسیش لە زانایان نەیانفەرمووە دارولکوفر نییە..! چونکە حوکمی دارولکوفرێتی وولاتێک لەسەر وەسفی دەستوورو یاساو رێساکانی حوکمڕانییەکەی وەستاوە. ئایا سەروەریی یاسایی (باڵادەستی دەسەڵات) بۆ شەریعەتی خوایە یان بۆ غەیری شەریعەتی خوا..؟!

لەم روانگەوە بوو کە بە زەروورییم زانی ئەم باسەی دکتۆر عبدالقادر عبدالعەزیز بکەمە کوردی، کە لە کتێبی (الجامع)ەکەیدا نووسیویێتی. باسێکی ئوسوڵییانەی شەرعییە، نوسەر راوبۆچوونی زانایانی مەزهەبەکانی هێناوەتەوەو موناقەشەی بەڵگەی هەمووانی کردووەو تەرجیحی بە بەهێزترینیان داوە..

نووسەری بەڕێز میسرییەو بە خزمەتی گەیشتووم، ئاگاداری بارودۆخی کوردستانیش بوو..

تێبینی: پێشتر لە ٢٠٠٥ دا ئەم باسەم بە ناوی خوازراوی (ئەحمەد ناری)یەوە بڵاوکردبۆوە.

خوای گەورە بیکاتە مایەی تێگەیشتنی زیاترمان لە دینەکە.. ئامین

کرێکار

١٤٣٦ ک/ ٢٠١٥

باسی یەکەم:

بنەمای دابەشکردنی جیهان بۆ

دارالاسلام ودار الحرب

بزانە کە ئەو هۆکارەی وولاتانی بە شێوەیەکی گشتی پێ لێک هەڵ دەهاوێررێت، کە جیهانی پێ دەکرێت بە دوو بەشەوە (دارالاسلام و دار الکفر) دینەکەی پێغەمبەرە صلی الله علیه وسلم کە بۆ هەموو جیهانیانی هێنا، بۆ هەموو خەڵکی و لە هەموو سەر زەمین و لە هەموو زەمانێکدا.. هەر لەو کاتەوەی کە پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم ئەم دینە پاکەی بۆ کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی هێنا، خەڵکەکەی دەوروبەری کەوتنە دوو سەنگەرەوە: ئەوی موسوڵمان بوو، هاتە ریزی ئەوو، ئەوی کافر مایەوە چووە سەنگەرەکەی بەرامبەری، ئینجا خوای گەورە فەرمانی بە موسوڵمانان دا کە لە کۆمەڵگەی کافران بێنە دەرەوە، بەوەی کە کۆچ کردنی لەسەر موسوڵمانان فەرز کرد، چونکە تا ئەو کاتە خوای پەروەردگار پشتیوانانی مەدینەی بۆ هیدایەت دابوون و بوو بوونە لایەنگرو جێ داڵدەیان.. ئیدی لەو هیجرەتە بە دواوە، مەدینە بووە دار الهجرە و کۆمەڵگەی کۆچکەران. پێغەمبەریش صلی الله علیه وسلم هەر لەو مەدینەیەدا دەوڵەتێکی ئیسلامی دامەزراند، کە ئیتر هیجرەت کردنی موسوڵمانان بۆ مەدینە بووە فەرز لەسەر هەر کەسێک کە لە دەرەوەی مەدینە دەژیا، ئەمەش هەر وا بەردەوام مایەوە تا رزگار کردنی مەککە.. بەڵام کۆچ کردن لەسەر ئەو موسوڵمانانەی لە ناو کۆمەڵگەی کافراندا ـ لە هەر کوێیەک بن ـ هەر بە فەرزی لەسەریان مایەوە.. بەم هەنگاوە کرداریە (عەمەلییە) دارالاسلام جوێ بۆوەو دروست بوو، بەوەش ناسرا: (**ئەو وولاتەیە کە کۆمەڵگەکەی موسوڵمانن و دەسەڵاتداری ناوچەکە بە دەست ئەوانەوەیەو ئەوانیش حوکمی ئیسلامی تێدا دەبەن بەڕێوە**). دار الکفریش: (**ئەو وولاتەیە کە کۆمەڵگەکەی کافرن و دەسەڵاتداری ناوچەکە وا بە دەست ئەوانەوەیەو ئەوانیش حوکمی کوفری تێدا دەبەن بەڕێوە**).. پاش ئەم جوێ بوونەوەو لێک هەڵاوێردنەی وولاتی موسوڵمانان و وولاتی کافران، ئیتر جیهاد لەسەر موسوڵمانان تا رۆژی قیامەت فەرز کرا، لەمەوەیە کە بە دار الکفریش دەوترێت: دار الحرب..

بەڵگەی ئەمانە :

بەڵگە لەسەر گشتێتی پێغەمبەرێتی پێغەمبەر صلی الله علیە وسلم زۆرە، وەکو ئایەتی: (تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيراً) الفرقان:١ واتە: فەڕو پیرۆزی بۆ ئەو خوایەی کە قورئانی بۆ بەندەکەی خۆی ناردۆتە خوارەوە تا بۆ هەموو خەڵکی ببێتە مایەی ئاگادار کردنەوە. یان: (قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعاً الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ لا إِلَـهَ إِلاَّ هُوَ يُحْيِـي وَيُمِيتُ فَآمِنُواْ بِاللّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ) الأعراف:١٥٨ واتە: بڵێ: ئەی خەڵکینە من نێرراوی خوام و بۆ هەر هەموو لایەکتان نێرراوم. یان: (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا) سبأ : ٢٨ واتە: ئێمە تۆمان هەر بۆ مژدەدان و ئاگادار کردنەوەی هەر هەموو خەڵکی ناردووە. یان: (وَقُل لِّلَّذِينَ أُوْتُواْ الْكِتَابَ وَالأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُواْ فَقَدِ اهْتَدَواْ وَّإِن تَوَلَّوْاْ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلاَغُ) ال عمران:٢٠ واتە: بەو کەسانەی پێشتر پەیامیان بۆ هاتووەو بە نەخوێنەوارەکانیش بڵێ: ئەرێ ئێوە هاتنە نێو ئیسلامەتییەوە..؟! ئەگەر هاتبوون، ئەوە هیدایەتی خوایان وەرگرتووە، ئەگەر پشتیشیان هەڵکردو گوێیان نەدایێ، لێ گەڕێ تۆ هەر گەیاندنەکەت لەسەرە هەروەها: (وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلاَمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ) ال عمران:٨٥ واتە: هەر کەس غەیری ئیسلام بکاتە دین (بەرنامەی ژیان)ی خۆی، لێی وەرناگیرێت و لە دوارۆژیشدا لە زەرەرمەندان دەبێت.. ئایەتی تریش لەو بارەوە زۆرن. پێغەمبەریش صلی الله علیە وسلم دەفەرموێ: (أُعْطِيتُ خَمْسَاً لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدَاً مِنْ الَانبياءِ قَبلِي نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وجُعِلَتْ لِيَ الارضَ مَسْجِدَاً وطَهوراً وأُحِلَّتْ لِيَ المَغَانِمَ ولَمْ تُحَلْ لَاحَدٍ قَبلِي وأُعطِيتُ الشَّفَاعَةَ وكانَ النبيُّ يُبْعَثُ الي قَومِهِ خَاصَّةً وبُعِثْتُ الي النَّاسِ عَامَّةً)[1]. واتە: پێنج شتم پێ دراوە کە بە هیچ پێغەمبەرێکی تری پێش من نەدرا بوو: ماوەی مانگە رێیەک بە ترس و بیم سەرخراوم، هەموو سەر زەمینیشم بۆ خاوێنەو بۆم کراوە بە جێ نوێژ، هەر کەس لە ئوممەتەکەم کاتی نوێژی بەسەردا هات، با نوێژەکەی -

[1]. بوخاری لە جابرەوە

لـه هـەر جێگایەکـدا بـوو ـ بیکـات، دەسـکەوتی جەنگیشـم بـۆ حـەڵاڵ کـراوە، هـەموو نێرراوانـی خـواش، ئەوانـەی پـێش مـن هـاتبوون، تایبـەت بـوون بـە قەومـەکانی خۆیانـەوە، بـەڵام مـن بـۆ هـەموو خـەڵکی هـاتووم، شەفاعەتیشـم پـێ دراوە کە بیکەم..

گشـتێتی پەیامەکـەی پێغەمبـەر صلى اللـه عليـه وسـلم ــ کـە بـۆ هـەموو خەڵکییـە_ یەکێکـە لەوانـەی پێیـان دەووترێـت (ما عُلِمَ مِن الدِّينِ بالضَّرورَه) واتـە، لـە بەڵگە نەوویستەکانی دینەو هەموو کەسێک دەبێت بیزانێت..

ئـەمما دابـەش بـوونی خـەڵکی بەرامبـەر بانگـەوازی دینەکـە بـۆ موسـوڵمان و کـافر ئـەمیش هـەر ئاشـکرایە، چونکـە سـوننەتێکی قـەدرەی و هەڵوێسـتێکی سروشـتی بانگـەوازی هـەموو پێغەمبـەرێک بـووە، هـەر وەکـو کـە هـەر سروشـتی مـرۆڤ خـۆی هـەر وایـە، حەتمـەن تـا رۆژی قیامـەت، تـا ئـەو زەمانـەی – نـەسیمە خۆشـەکە دێـت- هـەر وا دەبـن، هـەر دەبنـە دوو پـۆل: موسـوڵمانان لـە لایـەک و کـافرانیش لـە لایـەکی تـر، ئـاخر تـاقی کردنـەوەش بـەم پۆلێنـە دێتـە دی: (وَلَقَـدْ بَعَثْنَـا فِي كُلِّ أُمَّـةٍ رَّسُـولاً أَنِ اعْبُـدُواْ اللهَ وَاجْتَنِبُـواْ الطَّـاغُوتَ فَمِـنْهُم مَّـنْ هَـدَي اللهُ وَمِـنْهُم مَّنْ حَقَّـتْ عَلَيْـهِ الضَّـلالَةُ فَسِـيرُواْ فِي الأَرْضِ فَـانظُرُواْ كَيْـفَ كَانَ عَاقِبَـةُ الْمُكَـذِّبِينَ) النحـل:٣٦ واتـە: ئێمـە بـە راسـتی لـە هـەموو ئوممەتێکـد نێرراوێکمـان بـۆ پێغەمبـەرێتی هـەڵ بـژارد، کـە ئـەی خەڵکینـە خـوا بپەرسـتن و تـوخنی تـاغووت مەکـەون، ئیـدی هـەیانبوو هیدایـەتی خـوای وەرگـرت و هەشـیان بـوو گومڕاییەکـەیان لەسـەر پێویسـت بـوو، ئێـوەش بەسـەر زەمینـدا وەر بـن و سـەرنج دەن چارەنووسـی بـێ گـوێ و بـە درۆخـەرەوان چـۆن بـوو! یـان: (وَكَـذَلِكَ جَعَلْنَـا لِـكُلِّ نَـبِيٍّ عَـدُوًّا مِّـنَ الْمُجْـرِمِينَ)الفرقـان:٣١ واتـە: بـەڵێ هـەر ئـە ئـاوا دوژمنێکمـان لـە تاوانبـاران بـۆ هـەموو پێغەمبـەرێک دانـا، یـان: (وَلَـوْ شَـاء رَبُّـكَ لَجَعَـلَ النَّـاسَ أُمَّـةً وَاحِـدَةً وَلا يَزَالُـونَ مُخْتَلِفِـينَ . إِلاَّ مَـن رَّحِـمَ رَبُّـكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُـمْ وَتَمَّـتْ كَلِمَـةُ رَبِّـكَ لأَمْـلأَنَّ جَهَـنَّمَ مِـنَ الْجِنَّـةِ وَالنَّـاسِ أَجْمَعِـينَ)هـود:١١٨_١١٩ واتـە: گـەر خواکـەت حـەزی بکردایـە هـەر هـەموو خەڵکەکـەی دەکـرد بـە یـەک ئوممـەت، بـەڵام هـەر لێـک جـوێن، مەگـەر ئەوانـەی خواکـەت رەحمـی پـێ کـردبن، ئیـدی خـواش بـۆ ئـەوەی دروسـت کـردوون،

فەرمانەکەی خوا دەرچووە کە: حەتمەن دۆزەخ لە مرۆڤ و جنۆکان پڕ دەکەم.. لە حەدیسیشدا هاتووە: (ومحمدٌ فرَّقَ بينَ النَّاسِ)[1]. واتە: محمد صلى الله عليه وسلم جیاوازی خستە نێوان خەڵکییەوە. لە حەدیسی قودسیشدا هاتووە: (وَقَاتِلْ بِمَنْ أطاعَكَ مَنْ عَيَاكَ)[2] واتە: بەوەی ملکەچی بۆت دەربڕی بجەنگێ بەرامبەر ئەوی لێت یاخی بووە)

کەوا بوو حەتمەن پێویستە موسوڵمان و کافر هەبن تا ڕێسای تاقی کردنەوەی خوایی لە خەڵکیدا ئاشکرا ببێت، وەکو کە خوای گەورە دەفەرموێ: (وَلَوْ يَشَاو اللّهُ لَانتَيرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِّيَبْلُؤ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ) محمد :٤ واتە: هەر وایە، گەر خوا بیوویستایە بەسەریاندا سەردەکەوت (پەیامەکەی زاڵ دەکردو بەسەریدا دەدان) بەڵام دەیەوێت هەندێک بە هەندێکی تر تاقی بکاتەوە..

یان: (وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَيبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصيرًا) الفرقان٢٠/ واتە: ئێمە هەندێکی ئێوەمان هەر کردووە بە مایەی تاقی کردنەوەی ئەوانی ترتان، داخۆ بە ئارامن، بێ گومان خواکەی تۆ خۆ بینەرە. لە حەدیسی قودسیشدا هاتووە: (إِنَّمَا بَعَثْتُكَ لَابْتَلِيكَ وأَبْتَلِيَ بِكَ) رواه مسلم عن عياض بن حمار واتە: بۆ ئەوەم کردوویت بە پێغەمبەر تا خۆشت تاقی بکەمەوەو بە تۆش هی تر تاقی بکەمەوە..

ئەمما بەڵگە لەسەر فەرز بوونی کۆچ کردن لە کۆمەڵگەی کافرانەوە، ئەوەیە کە خوای گەورە دەفەرموێ: (إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الأَرْضِ قَالْوَاْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا فَأُوْلَـئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءتْ مَصِيرًا) النساء:٩٧ واتە: ئەو کەسانەی کە فریشتەکان گیانیان کێشان، ئەوانەی کە ستەمیان لە خۆیان کردبوو (بەوەی کە هەر لە کۆمەڵگەی کافراندا بە سەرشۆڕی مابوونەوە) فریشتەکان لێیان دەپرسن: مەسەلەی ئێوە چی بوو؟ دەڵێن: ئێمە لەو سەر زەمینە لاوازو بێ دەسەڵات

---

[1]. بوخاری له جابرەوە

[2]. مسلم له عياض بن حمارى تميمي

چەوساوەبووين، پێيان دەڵێنەوە: مەگەر ئەو سەر زەمينەی خوای گەورە ئەوەندە بەرفراوان نەبوو جێی ئێوەی تێدا ببێتەوە، چما نەتاندەتوانی لەو سەر زەمينەی دەيلێن كۆچ بكەن..؟! ئەوانە جێی حەوانەوەو ئاسوودەييان دۆزەخە..! و چارەنووسێكی زۆر سەختيان دەبێت...

ئەم هەڕەشەی لێرەدا باس كراوە بەڵگەيە لەسەر فەرز بوونی كۆچ كردن، چونكە هەرچی شتێك هەڕەشەی خوای بەرامبەر كەسێك يان كەسانێك لەسەر بێت ئەنجامدانی ئەو شتە لەسەر ئەو كەسانە واجبە. مەگەر كەسانێ كە بەهانەيەكی شەرعييان لەوانە هەبێت كە لە ئايەتەكانی دوای ئەم ئايەتەدا باس كراوە، هەروەها ئەو هەڕەشانەش دەيانگرێتەوە كە لە حەديسەكەی پێغەمبەردا صلى الله عليه وسلم هاتووە كە دەفەرموێ: (أنا بريءٌ مِن كُلِّ مُسلمٍ يُقيمُ بينَ أظهُرِ المشركين، لا تَرَاوي نارُهما) [1]. واتە: تەبەڕڕام لە هەر موسوڵمانێك لە نێوان موشريكاندا بژی، نابێت ئاگريان لەيەكەوە ديار بێت.

هەروەها دەفەرموێ: (لا تَنْقَطِعُ الهِجْرَةُ مادامَ العَدوُّ يُقَاتِلُ)[2]. واتە: كۆچ كردن تەواو نابێت مادام دوژمن هەبێت و بجەنگێت..

ئەمما بەڵگە لەسەر فەرز بوونی جەنگی كافران لەسەر موسوڵمانان، ئەوە زۆرەو ئاشكرايە وەك ئەوەی كە خوای گەورە دەفەرموێ: (فَاقْتُلُواْ الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ) التوبە:٥ واتە: موشريكەكان لە هەر كوێيەك دييتان بيانكوژن. يان: (وَقَاتِلُواْ الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَآفَّةً) التوبە:٣٦ واتە: ئێوەش هەموو موشريكەكان بكوژن وەكو كە ئەوان هەمووتان دەكوژن. پێغەمبەريش صلى الله عليه وسلم دەفەرموێ: (أُمِرْتُ أنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّي يَشْهَدوا أنْ لا إلَهَ إلا الله)[3] واتە: فەرمانم پێ دراوە كە لەگەڵ خەڵكيدا بجەنگيم تا دەڵێن: لا اله الا الله.

---

[1] . رواه ابو داود والترمذی باسناد صحيح مرسلا

[2] رواه احمد وقال الهيثمی رجاله رجال الصحيح

[3] .متفق عليه

هـەروەها: (بُعِثْتُ بـينَ يَـدَي السَّـاعَةِ بالسَّـيفِ حَـتَّي يُعْبَـدَ اللهَ وَحْـدَهُ)[1] واتـە: تـا رۆژی قیامەت ـ بە شمشێرەوە ـ نێرراوم، تا هەر خوا دەپەرسترێت.

[1] . رواه احمد

خاڵێكی گرنگ :

كـه دەڵێـین گشـتێتی پـەیامی پێغەمبـەر صـلی اللـه علیـه وسـلم هۆكـاری جــوێ كردنـــەوەی دارالاســـلام و دار الحربـــه، مانـــای وانییـــه كـــه حەتمـــەن و هەمیشـه دەبێـت هــەر دوو (دار) ەكـه لەسـەر زەمینـدا هــەبن! مــەرج نییــه، هــەبوونی دارالاســلام مــەرجێكی هــەبوونی دار الكفـر نییـه، ئەمـه پەیوەنـدی بـه هۆكـاری حوكمـه شـەرعیی هــەبوونی دار الاسلامەكەوە نییـه (دواتـر باسـی ئـەم خاڵـه دێـت) چونكـه لەوانەیـه دارالاسـلام لـه سـەردەمانێكدا هــەر نـەبێت، بـەڵكو هــەرچی هــەر هەیـه دار الكفـر دەبێـت، وەكـو سـەردەمی هـاتنی ئیسـلام خـۆی، پـێش كـۆچ كردنەكـەی مەدینـه، یـان وەكـو سـەردەمی ئێسـتای ئێمـه. ئەمەشـه كـه حەدیسـەكەی حوزەیفـه ئاماژەی پـێ دەكـات كـه دەربـارەی زۆر بـوونی فیتنـه و پشـێوی لـه پێغەمبـەر صـلی اللـه علیـه وسـلم دەپرسـێت: (ئەگـەر گەیشـتمه ئـەو زەمانـه جـەنابت فـەرمانی چیم پـێ دەدەیـت؟ پێغەمبـەر صـلی اللـه علیـه وسـلم فـــەرمووی: (تَلْـزِمُ جَمَاعَـةَ المسـلمينَ وإِمَـامَهُمْ) واتـــه: شـــوێن كۆمـــەڵ و ئیمـــامی موسـوڵمانان كـەوەو پابەنـد بـه پێـوەی، حوزەیفـه پرسـییەوە: ئـەدی ئەگـەر نـه كۆمـەڵیان مـابوو، نـه ئیمـام؟! فـەرمووی: (فـاعتزل تـلك الفرق كلها ولـو أن تعضَ علي أيَـل شجـرة حتي يـدركك الموت وأنـت علـى ذلك)[1]. [2] واتـه: واز لـەو گرووپانـه هــەموویان بهێنه، با قەپاڵیش به رەگی دارێكدا كەیت تا ئەو ساتەی مردنت دەگاتێ..

---

[1]. متفق علیه

[2]. ئەمەش دەقی هەموو حەدیسەكەیە: (أخرج البخاري ومسلم ، في صحيحيها، عن حذيفة قالَ: كانَ النَّاسُ يَسألونَ رسولَ اللهِ صلَّى اللهُ عليه وسلمَ عَنِ الخَيرِ ، وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخافَةَ أنْ يُدْرِكَنِي، فَقُلْتُ : يَا رسولَ اللهِ إنَّا كُنَّا فِي جاهِلِيَّةٍ وَشَرّ ، فَجَاءَنَا اللهُ بِهَذا الخيرِ ، فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الخيرِ مِن شَرٍّ؟ قَالَ: (نَعَم) قُلْتُ : وَهَلْ بَعْدَ ذلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيرٍ ؟ قالَ: (نَعَمْ ، وَفِيهِ دَخَنٌ) قُلْتُ : وَمَا دَخَنُهُ ؟ قالَ: (قَومٌ يَهْدُونَ بِغَيرِ هَدْيِي ، تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ) قُلْتُ : فَهَلْ بَعْدَ ذلكَ الخيرِ مِن شَرٍّ؟ قالَ : (نَعَمْ ، دُعَاةٌ عَلَى أبوابِ جَهَنَّمَ ، مَنْ أجابَهُمْ إليهَا قَذَفُوهُ فِيها) قُلْتُ : فَمَاذا تَأْمُرُنِي إنْ أدْرَكَنْي ذَلِكَ ؟ قالَ : (تُلْزِمُ جَمَاعَةَ المسلمينَ وإمَامَهُمْ) قُلْتُ : فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ ولا إمَامٌ ؟ قالَ : (فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الفِرَقَ كُلَّهَا ، وَلَو أنْ تَعُضَّ بِأصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكُكَ الموتُ وأنْتَ عَلَى ذلِكَ .) .

باسی دووەم:

بەڵگەی دابەشكردنی جیهان بۆ

دارالاسلام و دار الحرب

هەندێک لە زانایانی هاوچەرخی وەکو وهبە الزحیلی لە کتێبەکەیدا (آثار الحرب فی الفقه الاسلامی) دا دەڵێن: کە دابەش کردنی جیهان بۆ دوو (دار) هیچ بەڵگەیەکی لە قورئان و حەدیسدا نییە! بەڵکو هەر راوبۆچوون (ئیجتیهاد) ی زانایانی دوای سەردەمی پێغەمبەرو صلی اللە علیە وسلم ئەسحابەکانە کە بەو شێوەیەی دابەش کردووە!!

دەبێ سەرەتا ئەوە لەبەرچاو بگیررێت کە ئەم دابەش کردنەی جیهان بۆ دارالاسلام و دار الحرب کۆڕا (ئیجماع) ی زانایانی ئوممەتی لە سەلەف و لە خەلەف لەسەرە، ئاشکراشە کە کۆڕای زانایان - وەکو ئیمامی ئیبنو تەیمییە دەفەرموێ - حەتمەن ئیعتیماد دەکاتە سەر بەڵگەی قورئان و حەدیس. (مجموع الفتاوی ٣٩٧). با ئێمە لێرەدا هەندێک بەڵگە لەسەر ئەو مەسەلەیە بخەینە بەرچاو :

١ـ خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێ: (وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُواْ لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُم مِّنْ أَرْضِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ) ابراهیم: ١٣ واتە: ئەوانەی لەسەر کوفر بوون بەو پێغەمبەرانەی خۆیانیان دەووت کە بۆیان نێررا بوون: یان ئەوەتا لە خاکی خۆمان وەدەرتان دەنێین، یان دەبێ بگەڕێنەوە سەر میللەتی خۆمان، بەڵام خوای گەورە وەحی بۆ ناردن کە: دڵنیا بن ستەمکاران حەتمەن دەفەوتێنین.

یان: (قَالَ الْمَلأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُواْ مِن قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا) الاعراف: ٨٨ واتە: گەورە ستەمکارانی لووت بەرزو بە فیزی قەومەکەی (شوعەیب) پێیان ووت: شوعەیب، خۆشت و ئەوانەش لە ناوچەکەمان وەدەر دەنێین کە باوەڕیان پێت هێناوە، یان ئەوەتا دەبێت بگەڕێنەوە سەر میللەتەکەمان..دوو ووشەی (ارضنا) و (قریتنا) کە زەمینەکەمان و ناوچەکەمانە، بۆ راناوی لکاوی بوێژی کۆ (جمع المتکلمین)

پاڵ نراون (ئیزافە کراون)، کە ئیزافەی خاوەنێتیە، واتە زەمینەی کافرەکان و ناوچەی کافرەکان، کە کافر خاوەنیانەو دەسەڵاتی ئەوان تێیدا خاوەن فەرمان و بەرهەڵستییە، بۆیە ئاوا دەبینین هەڕەشەکە لەو نێرراوانەی خوا دەکەن. ئێ سیفەتی دار الكفریش هەر ئەمەیە..

هەروەها کە خوای گەورە دەفەرموێ: (إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلاَئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الأَرْضِ قَالْوَاْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا) النساء:٩٧ واتە: ئەو کەسانەی کە فریشتەکان گیانیان کێشان، ئەوانەی کە ستەمیان لە خۆیان کردبوو (بەوەی کە هەر لە کۆمەڵگەی کافراندا بە سەرشۆڕی مابوونەوە) فریشتەکان لێیان دەپرسن: مەسەلەی ئێوە چی بوو..؟ دەڵێن: ئێمە لەو سەر زەمینە لاوازو بێ دەسەڵات و چەوساوەبووین (موستەزعەف کرا بووین)، پێیان دەڵێنەوە: مەگەر ئەو سەر زەمینەی خوای گەورە ئەوەندە بەرفراوان نەبوو جێی ئێوەی تێدا ببێتەوە..؟!، چما نەتاندەتوانی لەو سەر زەمینەی دەیڵێن کۆچ بکەن..؟!

یان (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ) الممتحنه:١٠ واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، ئەگەر ئافرەتە موسوڵمانەکان کۆچیان کردو هاتنە لاتان تاقیان بکەنەوە. خوای گەورە خۆی، هەبوون یا نەبوون و رادەی باوەیان دەزانێت. جا ئەگەر زانیتان ئیماندارن، مەیان گێڕنەوە بۆ ناو کافرەکان.

هەروەها: (وَالَّذِينَ آمَنُواْ وَلَمْ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلاَيَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُواْ) الانفال:٧٢ واتە: ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوە، بەڵام کۆچیان نەکردووە (بۆ مەدینە) ئێوە هەقتان بەسەریانەوە نەبێت، تا ئەو کاتەی ئەوانیش کۆچ دەکەن.

دیسان کە خوای گەورە دەفەرموێ: (سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ) الاعراف:١٤٥ واتە: دوایی ناوچەو شوێنی فاسیقانتان نیشان دەدەم...

ئـەم دەقانـەی تایبـەتن بـە باسـی هیجـرەت کـردن، بەڵگـەی روون و ئاشـکران لەسـەر بـوونی دوو ناوچـە: دارالاسـلام و دار الکفـر.. لـە دەقـی شەرعیشـدا هـەر کاتێـک باسـی کۆچ کـردن (هیجـرەت) کـرا مانـای واز هێنانـە لـە کۆمەڵگـەو دەسەڵاتی کافران و روو کردنە دار الاسلام..

٢ـ لـە حەدیسـی پێغەمبەریشـدا صلی اللـە علیـە وسـلم زۆر فـەرموودە هەیـە کـە کـۆچ کـردن لەسـەر موسـوڵمانان فـەرز دەکـات، ئـەوانیش بەڵگـەن لەسـەر دابـەش بـوونی وولاتـان بـۆ دوو (دار) وەکـو ئـەو حەدیسـەی لەسـەرەوە هێنامانـەوە، یـان ئـەوەی کـە پێغەمبـەر صـلی اللـە علیـە وسـلم تێیـدا دەفـەرموێ: (كُلُّ مُسلِمٍ علَى مُسلِمٍ مُحَرَّمٌ، أخَـوانِ نَيِّـرانِ، لا يَقْبَلُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ مُشْرِكٍ بَعْدَمَا أسْلَمَ عَمَلاً أو يُفَارِقُ المشركِينَ إلي المسلمين) رواه النسـائی باسـناد حسـن عـن بهـز بـن حکیم عـن ابیـە عـن جـدە. واتـە هـەموو شـتێکی موسـوڵمان لـە موسـوڵمانی تـر حەرامـە، موسـوڵمان بـرای پشـتیوانی یـەکترن، هـەر موشـریکێک کـە موسـوڵمان دەبێـت، خـوای گـەورە هـیچ کـارو کردەوەیـەکی لـێ قبـووڵ ناکـات تـا کـۆچ بـۆ لای موسوڵمانان نەکات..

جگـە لـەو حەدیسـانەی کـە هیجـرەت لەسـەر موسـوڵمان فـەرز دەکـات، حەدیسی تریش هەن کە ئەم دابەش بوونە روون دەکەنەوە، وەکو:

ـ ئیبنـو عومـەر خـوا لێیـان رازی بـێ دەفـەرموێ: (پێغەمبـەر صـلی اللـە علیـە وسلم نەیدەهێشت قورئان لەگەڵ خۆ بۆ وولاتی کافران ببرێت)[1]

ـــ حەدیسـە دوورو درێژەکـەی ئیبنـو عـەبباس خـوا لێیـان رازی بێـت کـە دەربـارەی رەجـم کردنـە، کـە عبـدالرحمنی کـوڕی عـەوف بـە عومـەری کـوڕی خـەتتاب خـوا لێیـان رازی بێـت فـەرمووی: سـەبرێک بگـرە تـا دەچیتـەوە مەدینـە ئەوێ دار الهجرە و سوننەتە.[2]

[1] . متفق علیە.
[2] . رواە البخاری ژمارە ٦٨٣٠.

ـــ يـــان ئـــەو حەديســـەی كـــە نەســـائی بـــە ســـەنەدی ســـەحيحەوە لـــە ئيبنوعەبباســـەوە خـــوا لێيـــان رازی بێـــت دەگێڕێتـــەوە كـــە پێغەمبـــەر صـــلی اللـــە عليـــە وســـلم هـــەروەها ئـــەبو بـــەكری ســـدديق و عومـــەری كـــوڕی خـــەتتاب موهـــاجير بـــوون، چونكـــە وازيـــان لـــە موشـــريكان هێنـــا بـــوو، هـــەروەها لـــە پشتيوانەكانيشـدا موهـاجير هـەبوو، چونكـە ئـەو كاتـەی كـە لـە شـەوی عەقەبـەدا لـە مەدينـە هاتنـە خزمـەت پێغەمبـەر صـلی اللـە عليـە وسـلم مەدينـە ئـەو كاتـە دار الشرك بوو.

ـ حەديسـەكەی ئـەبو هـورەيرە خـوا لێـی رازی بـێ كـە دەربـارەی هيجرەتـی خـۆی دەفـەرموێ: (ئـەو كـاتی دەهاتمـە خزمـەت پێغـەمبـەر صـلی اللـە عليـە وسلم لە رێگا دەمووت:

يا ليلةً مِن طُولِها وعَنَائِها عَلَى أنَّهَا مِنْ دارةِ الكُفرِ نَجَّتِ[1]

واتـە: ئـای شـەوی تـولانی پـڕ دەردەسـەری، دەڵێـی لـە دار الكفـر قوتـار بوويت

ئـەو كاتـە كۆيلەيەكيشـم لـە رێگـا لەگەڵـدا بـوو، كـە هاتمـە خزمـەت پێغەمبـەر صـلی اللـە عليـە وسـلم و بەيعـەتم پێـدا، كۆيلەكـە هاتـە ژوورەوە، پێغەمبـەر صـلی اللـە عليـە وسـلم فـەرمووی: كۆيلـەی تۆيـە؟ ووتـم: ئـەوا لەبـەر خـاتری خوای گەورە ئازادم كرد) [2]

ـــ حەديســـەكەی عائيشـــە_ خـــوا لێـــی رازی بـــێ_ دەربـــارەی كەنيزەكـــە موهاجيرەكـە دەگێڕێتـەوە، كـە بـە دزيـن تاوانبـار كرابـوو، عائيشـە دەفـەرموێ: كـەنيزەكێكی رەش پێسـت كـە لـە لای تيرەيـەكی عـەرەب لـە دايـك بـوو بـوو، هـەر لـە گـەڵ ئەوانـدا ژيـا بـوو، جارێـك كـە مندالـەكانی تيرەكـە لـە گەمـەو گـەڕان بـوون كچێكيـان هـۆنراوە يـەكی زێـڕی لـێ وون بـوو بـوو (كـە عادەتـەن لـە زێـڕو مـرواری و مـوورو دەهۆنرايـەوەو كچـان بـە ناوچەوانيانـەوە دەبەسـت) هـــەر ئـــەو كاتـــە باڵندەيـــەك داهـــاتبۆوەو فڕانـــدبووی، بـــەڵام تيرەكـــە

---

[1] . دارە الكفر هەر دار الكوفرە / بڕوانە لسان العرب ٢٩٨/٤ چاپی دار صادر

[2] . بوخاری (ژمارە ٤٣٩٣).

کەنیزەکەکـەیان بـە دزینـی تاوانبـار کـرد، زۆر گـەڕان نەیاندیتـەوە، هـەموو گیـانی کەنیزەکەکـــە تەنانـــەت عەورەتیشـــی گـــەڕان، بـــەڵام هـــەر نەدۆزرایـــەوە، کەنیزەکەکـە دەڵـێ: هــەر لــەو شــوێنە بــووین کــە باڵندەکــە فڕێــی دایــەوە خــوارەوە! کەوتــە نێوانیانــەوە ووتــم: ئــەوەتا کــە منتــان بــە دزینــی تاوانبــار دەکـرد! دیتنـان مـن تێیـدا بـێ تـاوان بـووم، پاشـان هاتـە خزمـەت پێغەمبـەر صلی اللـە علیـە وسـلم وموسـوڵمان بـوو، عائیشـە خـان دەفـەرموێ: هـەر جارێـک کـە دەهاتە لای من دەیووت:

ویوم الوشاح من تعاجیب ربنا الا انه من بلدة الكفر انجانی

واتـە: رۆژی هۆنراوەکـە کـە لـە سەرسـواهێنەرەکانی خـوای گـەورەمان بـوو، هەرچییەک بێت، خۆ لە ووڵاتی کوفر قوتاری کردم..

عائیشــە خــان دەفــەرموێ: پــێم ووت: ئــەرێ چیتــە تــۆ، هــەر کــە لام دادەنیشیت ئەمە دەڵێینەوە؟! دەفەرموێ: ئیتر ئەم روداوەی بۆ گێڕامەوە.[1]

ووڵاتــی کــوفر وەکــو ئیبنــو حەجــەر لــە راڤەیــدا دەفــەرموێ: هــەر دار الكفره[2].

ئـەم دەقانـە هـەموویان بەڵگـەن لەسـەر دابـەش کردنـی ناوچـەکانی جیهـان بـۆ دوو دار: دارالاســلام و دار الكفــر، بەڵگەشــن لەســەر ئــەوەی ئــەم دابــەش کردنـە بـە پێـی قورئـان و حەدیسـی پێغەمبـەرە صلی اللـە علیـە وسـلم هـەروەها بە پێـی ئەوەیـە کـە لـە یاوەرانـەوە هـاتووە، بەڵگەشـن لەسـەر فـەرز بـوونی کـۆچ کـردن لـە دار الكفـرەوە بـۆ دار الاسـلام، خـۆ دیـار بـوو کـە زاراوەکـە خۆشـی هــەر بــەو ناوانــەوە لــە قورئــان و حەدیســدا هــاتوون: دار الفاســقین، ارض العــدو، دار الهجــرة والســنة، دار شــرک، دار الكفــر، بلــدة الكفــر، ئەمانــەش هـەمویان پێچەوانـەی بۆچـوونی ئـەو کەسـەن کـە دەڵـێ: دابـەش کردنـی جیهـان بـۆ دارالاســلام ودار الكفــر، مەســەلەیەکە شەرعناســان بــە بۆچــوونی خۆیــان دایاناوە!

---

[1] . رواه البخاری..

[2] . (بڕوانە فتح الباری ٥٣٥٨).

باسی سێیەم:

پێناسەی:

دارالاسلام و دار الحرب

لــەو بەڵگانــەی ســەرەوە کــە لــەو دوو مەســەلەی پێشــوودا هێنراونەتــەوە ئــەوە روون دەبێتــەوە کــە دارالاســلام: **ئــەو وولاتەیــە کــە وا لــەژێر رکێــف و حــوکمی دەســەڵاتی موســوڵماناندا،** دارالکــوفریش: **ئــەو وولاتەیــە کــە وا لــەژێر رکێــف و حــوکمی کافرانــدا** ئەمــە هەنــدێک رابۆچــوونی زانایــان و شەرعناســان لەو بارەوە:

ــ ئیبنولقــەییم رەحمــەتی خــوای لــێ بێــت دەفــەرموێ: جمهــور[1] فەرموویانــە: دارالاســلام ئــەو شــوێنەیە کــە موســوڵمانان چوونەتــە نــاوی و ئــەحکامی ئیســلامیان تێــدا راپەڕانــدووە، ئەگــەر ئــەحکامی ئیســـلامی تێــدا رانەپــەڕێنرابێت بــە دارالاســلام ناژمێررێــت بــا لــە پــاڵ دارالاسلامیشــەوە بێــت، ئــەوەتا تــائیف شــارێک بــوو لــە تەنیشــت مەککــەی پیــرۆزەوەو زۆریــش لێــی نزیــک بــوو، تــا مەککــە فــەتح نەکرا ئەویش نەبووە دارالاسلام.[2]

ــ ئیمــامی سەرەخســی حەنــەفی رەحمــەتی خــوای لــێ بێــت دەفــەرموێ: (دارولئیسلام لای ئەبو حەنیفە بە سێ مەرج دەبێتە دارولحەرب:

یەکــەم: مەرجــە بــە پــاڵ خــاکی تورکانــەوە[3] بێــت و هــیچ فاسـڵێک لــە نێــوان ئەوان و دارالحەرب یان دارالاسلام نەبێت.

دووەم: موســوڵمانی تێــدا نــەمابێت کــە بــە هــۆی ئیمانەکەیــەوە ئــەمــانی وەرگرتبێــت، هــەروەها ئــەهلی زیممــەی تێــدا نــەمابێت کــە بــە هــۆی ئــەمانی ئیسلامیەتیەوە ئەمانی مابێت.

سێیەم: ئەحکامی شیرکی تێدا سەروەر بێت.

---

[1] . سێ لە چوار ئیمامەکە (ئەبو حەنیفە ، مالیک ، شافیعی ، ئەحمەد رەحمەتی خوایان لێ بێت) .

[2] . (احکام اهل الذمة لابن القیم ٨/ ٦٦. دار العلم للملایین:١٩٨٣)

[3] . تورک: مەبەست وولاتی مەغۆلی ئەو زەمانە بووە .

ئـەبو يوسـف و محمـدی كـوڕی حەسـەنی شـەيبانی ڕەحمـەتيش دەفـەرموون: (هـەر ووڵاتێـك ئـەحكامی شـيركی بەسـەردا چەسـپی بەسـە بـۆ ئـەوەی ببێتـە دارالكـوفر، چونكـە ئەحكامـەكانی ووڵات بـە گـوێرەی هـەبوونی دەسـەڵات و هێـزی زاڵبـوون سـەر بـە ئێمـە يـان بـەوان دەبێـت.. هـەر ووڵاتێـك شـيركی تێـدا زاڵ بـوو، دەسـەڵاتيش كەوتـە دەسـت موشـريكەكان ئـەوە دارولحەربـە، هـەر ووڵاتێـك ئيسـلام تێيـدا زاڵ بـوو، دەسـەڵاتی كەوتـە دەسـت موسـوڵمانان ئـەوە دارولئيسلامە.[1]

سەرەخسـی ئـەوەی روون كـردەوە كـە بـە پێـی ديـدو بۆچـوون سـاحيبان[2] ئـــەوەی حـــوكمی دارالكـــوفر. يـــان دارالاســـلام بەســـەر ناوچەيەكـــدا دەدات دەسەڵات و هێزە..

ــ زانايـان بـە گشـتی و شەرعناسـانی خـودی مەزهـەبی حەنـەفی زۆر لايـان نـەكردبۆوە بـەلای رای ئـەبو حەنيفـەدا تـا دوو ياوەرەكـەی رەديـان لـێ دايـەوە، ئيـدی رای دوو ياوەرەكـەی بـووە فـەتوای مەزهـەبی حەنـەفی، بۆيـە شـێخ عـەلادينی كاسـانييش -كـە حەنەفيـە- دەفـەرموێ: ووڵات (**دار**) ئيزافـە دەكرێـت يـان بـۆ ئيسـلام يـان بـۆ كـوفر، ئەگـەر ووڵاتێـك ئـەحكامی ئيسـلامی تێـدا جێبـەجێ دەكـرا ئـەوە دارالاسـلامە، ئەگـەر ووڵاتێـك ياسـای كـوفری تێـدا دەچەسـپێنرا ئـەوە دارالكفـرە. هـەر وەكـو كـە بـە بەهەشـت دەوترێـت دارالسـلام چونكـە ئاشـتی و ئـەمانی تێـدا بەرقـەرارەو بـە دۆزەخـيش دەوترێـت دار البـوار چونكـە هـەرچی تێيدايـە مايـەی ناسـۆرو ناڕەحەتيـە.. دەركـەوتنی ئيسـلام و كوفريش بە دەركەوتن و جێبەجێ كردن و راپەڕاندنی ئەحكامەكانيانە.[3]

---

[1] .(المبسوط / للسرخسی ب ١٠ ل ١١٤ / دار المعرفة).

[2] ساحيبان : (الصاحبان) ی عەرەبيە كە بە مانای دوو ياوەرەكەيە ، بزانە كە لە باسی ئەسحابدا كە دەوترێت ياوەران مەبەست ئەبوبەكری سدديق و عومەری كوڕی خەتتابە خوا لێيان رازی بێت ، لـە مەزهەبەكانيشـدا وايـە ، لە مەزهەبی حەنەفيدا جاری وا هەيە فەتوای خودی ئيمامی ئەبو حەنيفە رەت كراوەتـەوە بـۆ فـەتوای دوو شـوێن كەوتووی ئەو كە قوتابی ئەو بوون ئەوانيش ئيمامی ئەبو يوسف و محمدی كوڕی حەسـەنی شـەيبانيـە ، بـەم دوو بەڕێزە دەوترێت ساحيبان .. لە مەزهەبی شافيعيدا ، ئيمامی نەوەوی رافيعی ساحيبانن .. وە هەروەها

[3] (بدائع الصنائع للكاسانی ٩/ ٤٣٧٥ /زكريا علی يوسف).

کـەوابوو کاسـانی جـۆری یاسـاو جێبـەجێکردنی دەکاتـە هـۆی حوکمـدان بەسەر وولاتێکدا کە دارالکوفرە یان دارالاسلام..

ــ ئیمـامی ئیبنـو قودامـەی مەقدیسـی کـە حەنبەلیـە رەخنـەی تونـدی لـە ئیمـامی ئـەبو حەنیفـە گـرت کـە ئـەو مەرجانـەی دانـاوە بـۆ حوکمـدان لەسـەر وولاتـــان، دەفـــەرموێ: هـــەر کاتێـــک دانیشـــتوانی ناوچەیـــەک لـــەدین هەڵگەڕانـەوەو حـوکمی کوفرییـان لـە وولاتەکەیانـدا پیـادە کـرد، وولاتەکـەیان دوای مورتـەدد بوونیـان دەبێتـە دارالحـەرب و سـامانیان دەبێتـە غەنیمـەت و مـاڵ و منداڵیشـیان دەبنـە سـەبایا، خەلیفـەی موسـوڵمانان دەبێـت جـەنگیان دژ بـەرپا بکـات، هـەر وەکـو کـە ئەبوبـەکری سـددیق خـوا لێـی رازی بێـت جـەنگی بـە یـاوەرانی پێغەمبـەر صـلی اللـە علیـە وسـلم دژی پاشـگەزبووان بـەرپا کـرد.. خـوای گـەورە لـە زۆر شـوێنی قورئـانی پیـرۆزدا فـەرمان بـە موسـوڵمانان دەکـات کـە جـەنگ دژی کـافران بـەرپا کـەن، جـەنگی دژی ئـەم پاشـگەزبووەوانە لـە پێشـترە چونکـە لەوانەیـە واز لێهێنانیـان خـەڵکی تـریش وا لـێ بکـات لـە دینەکـە هەڵگەڕێنـەوە، کـەوابوو زیـانی ئەمانـە زیـاترە لـە کـافرانی ئەسـڵی و جـەنگ کـردنیش بەرامبـەریان لـە پێشـترە.. لـە کـاتی شـەڕی ئەمانـەدا ئەوانـەی موسـوڵمانان دەسـتیان دەیانگـاتێ دەکـوژرێن، شـوێن هـەڵاتوویان دەکـەوێ، برینـداریان دەکـوژرێن، سـامانیان دەبـرێ. ئەمـە فـەتوای شـافیعیە.. ئـەمما ئـەوەی ئـەبو حەنیفـە دەیڵـێ: وولاتیـان نابێـت بـە دار الحـەرب تـا سـێ مـەرجی تێدا نەیانە دی:

١. دەبێ وولاتەکەیان هاوسێی وولاتێکی ئیسلام بێت..
٢. نابێت ئەمانی نە بۆ موسوڵمان نە بۆ ئەهلی زیممە تێدا مابێت.
٣. ئەگەر ئەحکامی کوفری تێدا جێبەجێ دەکرا..

بـە لای ئێمـەوە وا نیـە! چونکـەووڵاتەکـە هـەر بەوەنـدەی ئـەحکامی کـوفری تێـدا بـووە حـاکم دەبێتـە دار الکـوفر..[1] بـە رای ئـەمیش هـەر بەوەنـدەی یاسـای ووڵاتەکـە بـووە یاسـای کـوفرین و بەسـەر دانیشـتواندا چەسـپێنرا، ووڵاتەکـە دەبێت بە دار الکوفر..

سەرەخسـی لـە راڤـەی کتێبەکـەی (السـیر الکبیـر) دا دەفـەرموێ: ووڵاتـ بەوە دەبێتە دارالاسلام کە ئەحکامی ئیسلامی تێدا رابپەڕێنرێت..[2]

ـ قـازی ئـەبو یـەعلای حەنبـەلی دەفـەرموێ: هـەر ووڵاتێـک ئـەحکامی کـوفر تێیدا باڵادەست بوو ئەوە دارالکوفرە..[3]

ـــ ئەمـــە فـــەتوای شـــێخ عبـــدالقادری بەغدادیشـــە کـــە لـــە (اصـــول الـــدین/عبدالقادر البغـــدادی ل ۲۷۰ / دار الکتـــب العلمیـــە چـــاپی ۲) دا فەرموویەتی..

ـ شـێخ مەنسـووری بـەهوتی دەفـەرموێ: دار الحـەرب ئـەو ووڵاتەیـە کـە ئـەحکامی کـوفری تێـدا باڵادەسـت بـووە، موسـوڵمان ئەگـەر نـەیتوانی لـەو ووڵاتەدا دینەکەی خۆی ئاشکرا کات هیجرەت لەسەری فەرز دەبێت.[4]

کـەوابوو هـۆی حوکمـدان بەسـەر ووڵاتێکـدا کـە دار الکـوفرە یـان دارالاسـلام یاسـاو دەسـەڵاتی سیاسـیە، ئەمـە هۆیـە (سـبب، علـە، منـاط) ە[5]. هـۆی دەرچـوونی حوکمەکەیـە کـە دوترێـت (علـە) هـەر هۆیـە بـەڵام ئـەمیان لـە ئەسـڵدا دیـاردەی نەخۆشـیە مەبەسـت بـەو وەسـفەیە کـە لـە سـیفەتی زاتـی ئـەو شـتەوە هـاتووە، کـە دەوترێـت (منـاط) لـە (نـوط) ەوە هـاتووە کـە سـنگی پێدا هەڵواسـینی شـتە، لێرەشـدا ئەوەیـە کـە حوکمەکـەی کەوتۆتـە سـەر.. حـوکمی

---

[1] (المغنی مع الشرح الکبیر- ۱۰/ ۹۵)

[2] .(السیر الکبیر ۵/ ۲۱۹۷).

[3] .(المعتمد فی اصول الدین لابی یعلی ل ۲۷٦/ دار المشرق ـ بیروت ۱۹۷٤).

[4] .(کشاف القناع /الشیخ منصور البهوتی ۳/ ٤۳).

[5] . هۆکاری حوکم دانەکەیە .. لە زمانی شەرعناساندا بە عەرەبی (سبب ، علة ، مناط)ی پێ دەوترێت .. بۆیە هۆی تەڵاق نەکەوتنەکەی بێ هۆشیەکەیتیی دەوترێت ، عیللەتی رۆژوو بەتاڵبوونەوەی ئافرەتە هاتنی سووڕی مانگانەیەتی لە کاتی رۆژووەکەیدا ، مەناتی دەسبڕینی کابرا دزیەکەیەتی .. وە هەروەها ..

شـەرعی هــەر مەســەلەیەک پەیوەســتە بــەم هۆیــەوە بۆیــە زانایــانی ئوســوڵ فەرموویانـــە: (الحُـكْمُ يَـدورُ مَـعَ عِلَّتِـهِ وجـوداً وَعَـدَماً) حـــوكمی شـــەرعی لەگـــەڵ هۆکەیدایە، ئەگەر ئەم هەبوو ئەویش هەیە، ئەگەر ئەم نەبوو ئەویش نیە..

لــە قــەولی ئــەو زانــا بەڕێزانــە دوو هۆکــار دەفامرێتــەوە کــە بنــە هــۆی حوکمدان بەسەر وولاتێکدا کە ئایا دار الکوفرە یان دارالاسلام:

یەکـەم: دەسـەڵات و هێـز.. هـەر وەکـو لـە پێناسـەی قـازی ئـەبو یوسـف و محمـدی کـوڕی حەسـەندا هـاتبوو (ئـەوەی حـوکمی دارالکـوفر .یـان دارالاسـلام بەسەر ناوچەیەکدا دەداتن دەسەڵاتن و هێزە).

دووەم: جـۆری ئـەو یاسـایەی تێـدا پیـادە دەکرێـت. هـەر وەکـو لـە قـەولی ئەو زانایانەدا دەردەکەوێت کە لەسەرەوە هێنراونەتەوە.

لـــە ووردبوونـــەوە لـــە هـــەردوو مەرجەکـــە هەســـت دەکرێـــت کـــە هــەردووکیان لــە ئەنجامــدا هــەر دەبنــەوە بــە یــەک، چونکــە ئــەوی زاڵ بــووەو دەسـەڵاتی وولاتێکـی گرتۆتـە دەسـت دیـارە کـە بـە هـۆی هێزەوەیـە، کـە بـووە خـاوەن هێـزو دەسـەڵاتیش، هـەر خـۆی دەبێتـە فـەرمانڕەوا، فـەرمان دەردەکـات و بــە دانیشــتوانەکەی جێبــەجێ دەکــات و بەرهەڵســتی شــتانێک دەکــات و ناهێڵێـت دانیشـتوانەکە بیکـەن.. فـەرمانڕواییش دیـارترین سـیمای خـاوەن هێـزو دەســـەڵاتە.. دەســـەڵانداری موســـوڵمان ئەحکامـــەکانی شـــەرع دەچەســـپێنێت ئەگـــەر نـــا، موســـوڵمان نامێنێـــت..! دەســـەڵانداری کـــافر یاســـای کـــوفر دەچەسپێنێت..

لـەم بەڵگەنەویسـتەوەیە کـە هۆکـاری حوکمـدان بەسـەر وولاتێکـدا کـە دار الکـوفرە یـان دارالاسـلام جـۆری یاسـای وولاتەکەیـە کـە لـە لایـەن دەسـەڵانداری خاوەن هێزەوە فەرمانی داڕشتن و پیادە کردنی بۆ دەرچووە..

سەرەخسـی لـە دوویـاوەرەوە نـەقڵی کـردووە کـە: هـەر ناوچەیـەک حـوکمی شــیرکی بەســەردا زاڵ بــوو، ئــەوە هێــزو دەســەڵاتی ئــەو ناوچەیــە هــی موشـریکانەو ناوچەکـە بـووە بـە دار الکـوفر، هـەر ناوچەیـەکیش دیـاربوو کـە حـوکمی شـەرع تێیـدا باڵادەسـتەو هێـزو دەسـەڵات بـە دەسـت موسـوڵمانانەوە

بـوو، ئـەوە ئـەو ناوچەیـە دارالاسـلامە. دواتـر باسـی ئـەوە دەکـەین کـە ئەگـەر ناوچەیـەک دارالاسـلام بووبێـت و کـافر هـاتبن بـە هـۆی هێـزەوە خستبێتیانە ژێـر دەسـەڵاتی خۆیانـەوە، هـەروەها باسـی ئـەوەی کـە ئەگـەر کافرێـک بـوو بـە دەسـەڵانداری یەکـەمی وولاتێکـی ئیسـلام و رێـی دا کـە ئـەحکامی شـەرع جێبـەجێ بکرێـت کـە پێـی دەوترێـت (الاستیلاء النـاقص) واتـە نیمچـە دەسـەڵات کـە هـەر بـە دارالاسـلام دەمێنێتـەوە، ئەمـەش بەڵگەیـەکی دیکەیـە کـە هـۆی حوکمـدان بەسـەر وولاتێکـدا کـە ئایـا دار الکـوفرە یـان دارالاسـلام دەگەڕێتـەوە بۆ جۆری ئەو یاسایەی لەو وولاتەدا پیادە دەکرێت..

تێبینـی ئـەوە دەکرێـت کـە هـۆی حوکمدانەکـە جـۆری یاسـاکەیە کـە لـە وولاتـەکـەدا پیـادە دەکرێـت، ئەمـە وەسـفی گونجـاوی واقیعەکەیـە، چونکـە یاسـا ـنـەک حاکمەکـەـ وولاتەکـە بـە رەنگـی خـۆی دەنەخشـێنێت، بـۆ نموونـە وولاتێـک کـە ئـەحکامی شـەریعەتی ئیسـلامی تێـدا پیـادە بکرێـت، کـە فەرمانـەکانی ئـەو جێبـەجێ بکرێـت و کـەس تـوخنی بەرهەڵسـتیەکانی ئـەو نەبێتـەوە ئیـدی مانـای وایـە سـیماو مـۆرکی وولاتەکـە هـەر ئیسـلام دەدرەوشـێنێتەوە، لـە هـەموو کـەس دیـارە کـە ئەمـە وولاتـی ئیسـلامە.. بـە پێچەوانەشـەوە، وولاتێـک کـە یاسـای کـوفری تێـدا پیـادە دەکرێـت، فـەرمانڕەوایی هـی کـوفرە، لـەدین هەڵگەڕانـەوەی تێـدا جـائیز بێـت و مسـقۆفی (ئیلحـادو بـێ دینـی) رێـی لـێ نـەگیرێت و جنێـوی تێـدا بـە دیـن بـدرێت و ئانـەو تەشـەر لـە ئیسـلام بـدرێت بـێ ئـەوەی هـیچ سـزایەکی هـەبێت یـان رێـی لـێ بگیرێـت، وولاتێـک سـووی تێـدا یاسـایەو زینـای تێـدا حەڵاڵـەو شـەرابی تێـدا یاسـاییەو رووتـی و بـەرەڵایی مـۆرکی ئافرەتـانێنی و کاربەدەسـتانی دەوڵـەت کـەس لەسـەر نـوێژ نـەکردن و رۆژوو نـەگرتن و زەکـات نـەدان موحاسـەبە ناکـەن و فـەرمان بـە چاکـە ناکـەن و بەرهەڵسـتی لـە خراپـە ناکـەن و بـە پێچەوانـەوە رێ بـە ناشـەرعیەک دەدەن، ئیـدی هـەموو وولاتەکـە رەنگـی ناشـەرعی و کـوفرو بێـدینی گرتـووە سـا ئەمـە لـە هـەموو کەسێکەوە دیـارە کـە دارالکـوفرە، چونکـە

ئەمە سیفاتی دارالکوفرە جا ئەگەر حاکمەکەشی بە تەنها وا نەبوو چ کاریگەرییەکی لەسەر واقیعەکە دەمێنێ؟

لەو بەڵگانەی کە ئەوە دەسەلمێنن کە هۆی حوکمدان لەسەر وولاتێک بە دارالکوفر. یان دارالاسلام دەستورو یاسایە کە لە لایەن دەسەڵاتدارانی بەهێزیەوە دەچەسپێنرێت:

ـ خوای گەورە دەفەرموێ: (إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ، قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ، قَالُوا: كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الَارضِ، قَالوا أَلَمْ تَكُنْ أرضُ اللهِ واسِعَةً فتَهَاجِرُوا فِيها) النساء:٩٧ واتە: ئەو کەسانەی ستەمیان لە نەفسی خۆیان کردبوو کە فریشتەی خوا رۆحی کێشان لەسەرە مەرگدا لێیان دەپرسین: ئەرێ ئێوە لە چ حاڵێکدا بوون؟ ووتیان: لەسەر زەویدا (لە وولاتی خۆماندا) لاوازو بێپەنا کرابووین، فریشتەکان دەفەرموون: ئەدی سەرزەمینی خوای گەورە هێندە پان و پۆڕ نەبوو جێ و ڕێی ئێوەشی تێدا ببێتەوە تا لە وولاتەکەی خۆتانەوە هیجرەت کەن؟!! ئاشکرایە کە ئەو موسوڵمانەی لێرەدا پێی ووتراوە کە دەبوو هیجرەت بکات و ئەو وولاتەی خۆی جێ بهێڵێت موستەزعەف بووە لاوازو بێ دەسەڵات و ژێردەستە بووە، لە بەرامبەریشدا کافران بەدەسەڵات و خاوەن هێز بوون..

ـ ئەو فەرمایشتەی تریش وایە کە خوای گەورە دەفەرموێ: (قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ يءَمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا) الاعراف:٨٨ واتە: گەورە پیاوانی قەومەکەی، ئەوانەی کە خۆبەزلزان (موستەکبیر)و لووت بەرز بوون پێیان ووت: هۆ شوعەیب، حەتمەن خۆت و ئەوانەی لەگەڵتدان و باوەڕیان پێت هێناوە لە ناوچەی خۆمانتان دەردەکەین، یا دەبێ بێنەوە سەر داب و نەریتی میللەتی خۆمان. ئیزافە کردنی ووشەی (قَرْيَتِنَا) بۆ خۆیان، ئیزافەی خاوەنێتی و نەسەبە، یەعنی ناوچەو شاری خۆمانە، یان ناوچەو شارێکە کە خەڵکی ئەوێین، یەعنی ناوچەی کافرە موستەکبیرەکانە، هەردوو ماناکە ئەوە دەگەێنن کە کافرەکان لەو وولاتەدا خاوەن بوون و دەسەڵات و هێزیشیان تێیدا هەبووە، کە هەڕەشەش لە موسوڵمانان دەکەن بەوەی کە یان دەبێت واز لە دینە

نوێکەیان بهێنن و بگەڕێنەوە سەر داب و نەریت و دەستوری جاهیلیی یان دەبێ شار بەدەر کرێن! ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە خاوەن هێزو دەسەڵاتن و فەرمانڕەوا هەر ئەوانن..

ئەمەش بەڵگەی ئەوەیە دارالکوفر: ئەو وڵاتەیە کە هێزو دەسەڵاتەکەی وا بە دەست کافرانەوەو ئەوان فەماڕەوایی تێدا دەکەن، فەرمانڕەواییش حوکم دەرکردنە، فەرمان کردن و بەرهەڵستی کردنە، ئەمەش سیمای سەرەکی باڵادەستی و زاڵبوونە.

ـ هەروەها ئەو ئایەتەی کە خوای گەورە دەفەرموێ: (وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا) ابراهيم: ٣١ واتە: ئەوانەی کوفریان کرد بە نێرراوەکانی خۆیان ووت: یان لە خاکی خۆمان شاربەدەرتان دەکەین، یان دەبێ بگەڕێنەوە ناو میللەتی خۆمان.. ئەوی دەربارەی ئەم ئایەتە دەووترێت، هەر ئەوەیە کە دەربارەی ئایەتی پێشووتر ووترا..

هەموو ئەم ئایەتانە ئەوە روون دەکەنەوە کە دارالکوفر ئەو وڵاتەیە کە یاساو دەسەڵات تێیدا هی کافرانە..

ـ ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وسلم کە لە دوای فەتحی مەککە فەرمووی: (لا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ)[١]، واتە: ئیدی دوای فەتحی مەککە هیجرەت لە مەککەوە جارێکی دیکە بۆ شوێنی تر ناکرێتەوە.. چونکە پێش فەتحی مەککە موسوڵمان بۆی نەبوو نیشتەجێی مەککە بێت، چونکە دارالکوفر بوو، هیجرەت فەرز بوو، بەڵام بە فەتح کردنەکە بوو بە دارالاسلام چونکە هێزو دەسەڵات لە دەستی کافراندا نەماو کەوتە دەست موسوڵمانان ودەستورو یاسای جاهیلییەتیش لادراو شەرعی خوا بووە یاساو رێسای وڵات..

کەوابوو هۆی حوکمدان لەسەر وڵاتێک کە دار الکوفرە یان دارالاسلام هێزو دەسەڵات و یاساو دەستورەکەیەتی، ئەوانە بەدەست هەر لایەنێکی کوفر و ئیمانەوە بوو، ئەوە حوکمی وڵاتەکە دەبێتە هی ئەو،

---

[١]. متفق علیه

بۆیە ئیبنو حەزم رەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرموێ: چونکە وولاٌت (دار) ئیزافە دەکرێتە سەر ئەو لایەنەی غالٌبەو هێزو دەسەلاٌتەکەی بەدەستەوەیەو خاوەنەو فەرمانڕەوایی دەکات..[1]

ئەمەش هۆکاری حوکمدانە لەسەر وولاٌتان..

[1] (المحلى ١١/ ٢٠٠).

پوختەی هۆی حوکمدان بەسەر وولاتاندا:

شـــێخ محمـــد ئـــەمین شـــەنقیتی دەفـــەرموێ: پوختـــەکردن لـــە رووی زمانەوانیـەوە پاڵفتـە کـردن و بژارکردنـە، پوختـەی هـۆ بـە مانـای رێکخسـتنەوەی هۆکـار (عیللـە)ـەکەیە، بـە دەرخسـتن و ئاشـکراکردنی ئـەوەی کـە دەشـێت ببێتـە هۆکار کە روون کردنەوە پێویستی پێیەتی..[1]

هەنـدێک کـەس لـەم باسـەدا لـەوەدا بـە هەڵـەدا چـوون کـە وا دەزانـن ئەگـەر موســوڵمانان توانیــان لــە وولاتێکــدا بــە ئــەمان بــژین و توانایــان هــەبوو دروشــمەکانی پەرســتنی خۆیــان ئاشــکرا بکــەن وەکــو بانــگ و نــوێژو رۆژوو ئـەوانی دیکـە ئیتـر ئـەو وولاتـە دەبێتـە دارالاسـلام..! لـەم دیـدە لێڵەوەیـە کـە هەنـدێک کـەس دەپرسـن: چـۆن ئێـوە فـلان وولات بـە دارالکـوفر دەزانـن کـە هەر پایتەختەکەی زیاتر لە هەزار مزگەوتی تێدایە..؟!!

بـەڵام ئـەم قسـانە هیچـی لـە رووی حـوکمی شـەرعیەوە ئیعتیبـاری نیـە، چونکــە وەکــو روون کرایــەوە ئەســڵ لــە حوکمــدان لەســەر وولاتێــک کــە دارالاسـلامە یـان دار الکـوفرە، ئـەو دەسـەڵات و هێـزو یاسـایەیە کـە بەسـەریدا زاڵــە، ئیــدی هــەموو ســیفەت و وەســفێکی دیکــەی غــەیری ئــەم دوو ســیفەتە، کاریگــەریی لەســەر حــوکمی شــەرعی نیــە، بۆیــە پێویســتە هۆکــاری حوکمــدان بەسـەر وولاتێکـدا کـە دارالاسـلامە یـان دارالکـوفر. لـەم بەهانـەو هەنجەتانـەی خوارەوەی بژار کەین، تا بە پوختەیی بکەوێتە بەردەست:

١. **دینی زۆرینەی دانیشتوان کاریگەریی لە حوکمدان لەسەر وولاتان نیە :**

بەڵگـەی ئەمـەش خەیبـەرە کـە پێغەمبـەر ێلـی اللـە علیـە وسـلم لـە سـاڵی ٧ی کۆچیـدا رێـی دان لێـی بمێننـەوەو کشـتوکاڵی خۆیـانی تێـدا بکـەن.[2] ئاشـکرایە کـە زۆرینـەی دانیشـتوانی خەیبـەر کـە شـارۆچکەیەک بـوو جولەکـە بـوون، هـەر پێغەمبـەری خـوا صـلی اللـە علیـە وسـلم ئـەمیرێکی لـە ئەنساریەکان کردبـوو بـە

[1] . (مذكره اصول الفقه:٢٩٢).
[2] (فەرموودەی ژمارەی ٤٢٤٨ ی بوخاری)..

والـی بەسـەريانەوە.[1] هـەر واش مانـەوە تـا ئـەو زەمانـەی کـە سـەیدنا عومـەری کـوڕی خـەتتاب خـوا لێـی رازی بێـت لـە سـەردەمـی خیلافـەتی خۆیـدا دەری کـردن.. ئەمـە خەیبـەرەو دانیشـتوانەکەی جولەکەیـە بـەڵام هـەر بـە دارالاسـلام حسـێبە چونکـە ئـەو دەسـەڵات و هێـزەی تێیـدا زاڵـەو کاربەدەسـتە هـی موسوڵمانانەو ئەو ئەحکامەی حوکمی دەکات شەریعەتی ئیسلامە.

ئیبنـو حـەزم دەربـارەی ئەمـە دەفـەرموێ: ئـەو فـەرموودەی پێغەمبـەر صـلی اللـە علیـە وسـلم هـەر ئـەوە دەگرێتـەوە کـە ووتمـان کـە فەرموویـەتی: (أَنَابَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ أَقَامَ بَينَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ) واتـە: مـن دوورم لـەو کەسـەی لـە نـاو موشـریکاندا دەژی، دیـارە هـەر مەبەسـتی دارالحەربـە، دەنـا خـۆ هـەر خـۆی علیـە الصـلاە و السـلام والـی خـۆی لـە خەیبـەر تـەعین کـرد کـە هـەموو دانیشـتوانەکەی جولەکـە بوون.ئەگـەر ناوچەیـەک هـەمووی ئـەهلی زیممـە بـوو، موسـوڵمان چووبـووە ناویانـەوە لەبـەر ئـەوەی کاربەدەسـتی ئیسـلامەو لـەوێ تـەعین بـووە، یـان بـۆ بازرگـانی چـووە، پێـی ناوترێـت کـافر بـووە یـان خراپـەکارە، نـا، هـەر موسـوڵمانەو پیاوچاکـە، چونکـە ووڵاتەکـە ووڵاتـی ئیسـلامە نـەک ووڵاتـی شیرک.. لەبـەر ئـەوەی ووڵات بـە هـۆی دەسـەڵاتی زاڵ و خـاوەن و فـەرمانڕەواوە سـەر بـە لایـەنێک دەبێـت..[2] ئەبوالقاسـمی الرافیعـی شـافیعی دەفـەرموێ: بـۆ دارالاسـلام مـەرج نیـە دانیشـتوانی موسـوڵمان بـن، گرنـگ ئەوەیـە لـەژێر دەسـەڵاتی ئیمـامی موسـوڵمانان و حـوکمی ئیسـلامەکەیاندا بێت..[3]

---

[1]. (بوخاری ژمارە ٤٢٤٦)

[2]. (المحلی ٨١/ ٢٠٠).

[3]. (فتح العزیز شرح الوجیز للرافعی ٨/ ١٤).

٢. ئاشكرايى خواپەرستى كاريگەريى لە حوكمدان لەسەر وولاتان نيە :

چونكە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم ئەو كاتى لە مەككە بوو دروشمە پەرستنەكانى ئيسلامى ئەنجام دەداو بانگەوازە خواييەكەشى دەگەياندو دوژمندارێتى خۆى بۆ موشريكان و بت و دينەكانيشيان ئاشكرا دەكردو تەبەڕاى لە خۆيان و دينيان دەكرد، هەموو ئەمانە پێش هيجرەت بوو، هەندێك لە ياوەرانيشى هەر وا نوێژو قورئان خوێندنى خۆشيان لە مەككە پێش هيجرەتيان ئاشكرا دەكرد كە هێشتا مەككە هەر دارالكوفر بوو، موسوڵمانان هيجرەتيان لێوە دەكرد چونكە دەسەڵات و هێزى زاڵ بەدەست كافرانەوە بوو.. هەندێ كەس ئەم خاڵەى لا تێكەڵ دەبێت، يان بە هەڵە لێى حاڵى دەبێت، نابينيت ماوەردى رحمەالله بە هەڵە دەڵێ: ئەگەر موسوڵمان دەيتوانى لە وولاتێك لە وولاتانى كوفردا دينەكەى خۆى ئاشكرا كات بەوە ئەو وولاتە دەبێتە دارالاسلام، مانەوە تێيدا باشترە لە هيجرەت كردن لێى، چونكە ئومێدى ئەوە هەيە كە خەڵكى تر موسوڵمان ببێت..[1] شەوكانى ئەم قەولەى ماوەردى نەقڵ كردووەو رەخنەى لێگرتووە، دەربارەى دەفەرموێ: هيچ گومانێك لەوەدا نيە كە ئەم بۆچوونە پێچەوانەى زۆر فەرمايشتى پێغەمبەرە صلى الله عليه وسلم كە لەم باسەدا هەيە كە دانيشتن و ژيانى ناو كۆمەڵگەى موشريكان لە موسوڵمانان حەرام دەكات.[2]

پێچەوانەى ئەمەش راستە، بۆ نموونە هەبوونى ئەهلى زيممە لە ناو كۆمەڵگەى موسوڵماناندا، كە دروشمى پەرستنى خۆيان بە ئاشكرا ئەنجام بدەن ناوچەكە ناكات بە دارالكوفر، چونكە ئەنجامدانى دروشمى دينى كافران لە دارالاسلامدا ماناى ئەوە نيە كە دەسەڵات وهێز بەوانەو ياساى ئەوان زاڵە..

كەوابوو دەركەوتن و ئاشكرا ئەنجامدانى دروشمى پەرستن نابێتە هۆكارى حوكمدان لەسەر وولاتێك كە دارالاسلامە يان دارالكوفر.. شەوكانى

---

[1]. (فتح البارى ٣٢٩٧).

[2]. (نيل الاوطار ٨/ ١٧٨).

دەفـەرموێ: ئـەوی جـێ ئیعتیبـارەو گرنگـە قسەڕۆیشـتوویيە، لـە هـەر وولاتێـک قســەی ئــەوەڵ و ئــەخیر هــی موســوڵمانان بــوو، فــەرمان و بەرهەڵســتی بەدەســت ئــەوان بــوو، دروشــمی کــافران بــە بــێ موڵــەتی ئــەهلی ئیســلام دەرنەدەکــەوت، ئــەوە دارالاســلامە، دەرکــەوتن و نیشــاندانی دروشــمی کــوفرین هـیچ زیـانێکی نابێـت چونکـە دەرکـەوتنی ئـەو دروشـمە کوفریانـە بـە هـۆی هێـزو دەســەڵاتی کــافران خۆیانــەوە نــەبووە، لــە هــەموو ســەردەمانی هێــزی موسـوڵمانان و دەسـەڵاتیاندا هـەر وا بـووە، ئـەوە ئـەهلی زیممـە لـە جولەکـەو دیانــان، یــان لــە موشــریکانی هاوپــەیمانی پایتەختــە ئیســلامیەکان، ئــەگــەر مەسەلەکە پێچەوانە بۆوە، وولاتەکەش پێچەوانە دەبێتەوە..[1]

---

[1] . (السيل الجرار ٤/ ٥٧٥).

٠٣ ئەمـــانی هـەنـــدێک لـــە دانیشـــتوانی وولات کاریگـــەریی لـــە حـــوکمی وولاتان نیە :

کـــافرانی هاوپـــەیمانی موســـوڵمانان لـــە دارالاســـلامدا لـــە ئەمانـــدا دەبـــن، بـــەڵام ئەمـــە هـــیچ کاریگەرییـــەکی لەســـەر ئـــەوە نابێـــت کـــە وولاتەکـــە هـــەر دارالاســـلامە، موســـوڵمانە موهاجیرەکـــانی حەبەشـــە لـــە ئەمانـــدا بـــوون، ئەمـــە حەبەشـــەی دارالکـــوفری نـــەکردە دارالاســـلام، بـــە پێـــی پـــەیمانی حودەیبییـــە کـــە لـــە نێوان پێغەمبـەری خـوا صـلی اللـه علیـه وسـلم و قورەیشـدا مـۆر کرابـوو هـەر لـە کـانی مۆرکردنیـەوە تـا زەمـانی فـەتحی مەککـە موسـوڵمانانی مەککـە لـە ئەمانـدا بـوون، بـەڵام مەککـە هـەر بـە دارولکـوفری مایـەوە تـا فـەتح کـرا، لـەو ماوەیەشـدا پێغەمبـەری پێشـەوا صـلی اللـە علیـە وسـلم عـەمرەی قـەزای کـردو خـۆی و موسـوڵمانانی مەدینـە بـە ئەمانـەوە چوونـە مەککـەوە، بـەڵام ئـەم ئەمانـە حوکمەکـەی نـەگۆڕی، مەککـە هـەر بـە دارالکـوفر مایـەوە تـا فـەتحی مەککـە کـراو بـووە دارالاسـلام، ئیـدی ئـەوەبوو کـە پێغەمبـەر صـلی اللـە علیـە وسـلم فـەرمووی: (لاهِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ) واتـە: هیجـرەت دوای فـەتحی مەککـە لـە مەککـەوە نـەما، نەیفـەرموو دوای پەیمانەکـە هیجـرەت نـەما، بـەڵکو هـۆی حوکمـدانی ناوچەکـەی روون کـردەوە کـە ئەمانەکـە نیـە بـەڵکو وەدەسـت گرتنـی دەسـەڵات و هەبوونی هێزو جێبەجێکردنی ئەحکامی شەرع بوو.

ئەمـە کـەمێک دەربـارەی پوختـە کردنـی هۆکـاری حوکمـدان لەسـەر وولاتـان کـە ئایـا بـە چـی دەبێتـە دارالکـوفرو بـە چـی دەبێتـە دارالاسـلام.. ئەمـە ئـەوە روون دەکاتـەوە کـە ئـەو وولاتانـەی زۆرینەکـەیان موسـوڵمانن بـەڵام حـاکمی مورتـەدد بـە دەسـتوورو یاسـاو رێسـای کـافران حوکمیـان دەکـەن دارالکـوفرن، ئەگـەرچی زۆرینـەی موسوڵمانانیشـیان نـوێژو رۆژوو دروشـمەکانی تـری پەرسـتن لـە جومعـەو جەماعـەت بـە ئاشـکرا ئـەنجام دەدەن و لـە زۆر لـەو وولاتانـەدا موسـوڵمانان لـە ئەمانـدان، بـەڵام هـەر بـە دارالکـوفر هـەژمارد دەکـرێن چونکـە ئـەو ئەحکامانـەی بەسـەریاندا دەچەسـپێت و ئـەو هێـزو دەسـەڵاتەی لـەو وولاتانـەدا فـەرمانڕەوایی دەکـات وا بەدەسـت مورتـەددو کافرانەوەیـە، ئـەو

دروشـــمی خواپەرســـتیانەش کـــە موســـوڵمانان بـــە ئاشـــکرا ئـــەنجامی دەدەن لـــە هێـزی خۆیانـەوە نـەهاتووە، بـەڵکو لەبـەر ئەوەیـە کـە حاکمـە کافرەکـان خۆیـان رێیـان پێـداون بـە بەڵگـەی ئـەوەی کـە هـەر کاتێـک ئـەو حاکمـە مورتەددانـە وویسـتیان ئـەمانیان لـێ سـەننەوەو ژیانیـان پـڕ کـەن لـە مەترسـی، بـەو سـەربازو ئـەمن وموخابەراتانـەی هەیانـە ئاسـان دەتـوانن بیکـەن، ئـەوەش واقیعـی ئـەمڕۆی زۆرینـەی ئـەو وولاتانەیـە کـە دەبینـرێن بـە نـاوی ئیرهـاب و جـەنگی تیـرۆرو دژایـــەتی توندەڕەویـــەوە چـــۆن ئـــەمانیان لـــە موســـوڵمانان زەوت کـــردووەو دەیانچەوسێننەوە..

خاڵێكی بەسوود: بەشەكانی دارالكوفر

دارالكوفر بە چەندین ئیعتیبار بەش دەبێتەوە بۆ چەندین لقی دیكە، بەڵام ناوی گشتگیرییان هەر دارالكوفر یان دارالشركە، لەو چەندین لقە ناوە:

٠١ ئایا كوفری دارالكوفر كۆنە یان تازە بەسەریدا هاتووە؟ ئەمەش سێ جۆرە:

ا- **دارالكوفری ئەسڵی**: ئەو وولاتەیە كە پێشتر دارالاسلام نەبووە، وەكو یابان و رۆژهەلاتی چین و بەریتانیاو كیشوەرەكانی ئەمریكای باكورو باشوورو ئوسترالیا.

ب- **دارالكوفری كاتیی**: ئەو وولاتانەیە كە لە سەردەمانێكدا دارالاسلام بووە - پاشان كافرانی ئەسڵی دەسەلاتیان تێدا گرتۆتەوە دەست وەكو ئەندەلوس (ئیسپانیاو پورتوگاڵی ئێستا) و فەلەستین و دەوڵەتانی رۆژهەلاتی ئەوروپا كە پێشتر لەژێر دەسەلاتی دەوڵەتی عوسمانیدا بوون، وەك رۆمانیاو بولگاریاو یۆگوسلاڤیای پێشوو و یۆنان و ئەلبانیا..

ج- **دارالردة**: ئەمیش هەر لقێكە لە دارالكوفری كاتیی: ئەو وولاتەیە كە پێشتر دارالاسلام بووە بەڵام مورتەدد زاڵ بوون بەسەریداو دەسەلاتیان گرتۆتە دەست و ئەحكامی كوفرییان تێدا پیادە كردووە، وەكو ئەو دەوڵەتانەی ئەمڕۆ پێیان دەوترێت ئیسلامی! وەكو دەوڵەتە عەرەبیەكان[١]..

زۆرینەی ئەم وولاتانە بە قۆناغی دارالكوفریی كاتیدا تێپەڕ بوون، ئەو كاتەی كە ئیستیعماری خاچپەرستان خستیاننە ژێر دەسەلاتی خۆیانەوەو رێسای ئەحكامی وولاتی خۆیان تێدا كردە دەستوورو بەزۆر بەسەر موسوڵمانانیاندا چەسپاند! پاشان ئەوان رۆیشتنە دەرەوە بەڵام كەوتە دەست مورتەددی ناو موسوڵمانانی ئەو وولاتانە خۆیان..

---

[١] . بێ گومان كوردستانی باشووریش (و) .

هەندێک جیاوازی هەیە لە نێوان حوکمی شەرعی ئەم جۆرە دارالکوفریندا وەکو ئەو ئەحکامە شەرعیانەی وا لە نێوان دارالکوفرو دارالرددە کە ماوەردی باسی کردوون لە کتێبی (الاحکام السلطانية ل: ٥٧ / چاپی الحلبی) دا.

حەز دەکەم خوێنەران لەوە ئاگادار کەمەوە کە لە ناوهێنان و وەسفی ئەم وولاتانەدا دەنووسم وولاتی موسولمانان لەبەر ئەوەی زۆرینەی دانیشتوانەکانیان موسولمانانن، ئەمە مانای ئەوە نیە کە ئەمانە دارالاسلامن، نا، چونکە ئەمانە دارالکوفرو دارالرددەن، جیهاد کردن دژی حاکمە کافرەکانیان لەسەر یەک یەکی موسولمانان فەرزی عەینە، هەر وەکو کە لە شوێنی تردا ئەمەمان روون کردۆتەوە..

٠٢ دارالکوفر بە هۆی پەیوەندییەوە بە دارالاسلام دەکرێت بە دوو بەشەوە:

ا- **دارالحەرب**: ئەو وولاتەیە کە لەگەڵ دارالاسلامدا تەقەبەس و پەیمانی نیە مەرجیش نیە مادام ناوی دارالحەربە ئیتر جەنگ لە نێوانیان ئەوان و دارالاسلامدا هەبێت، نا، هەر نەبوونی پەیمانی نێوانیان ئەو ناوەی لێناوە.. ئەمە ئەوەی لێ دەفامرێتەوە کە موسولمانان بۆیان هەیە کەی بە بەرژەوەندی خۆیانیان زانی جەنگ دژی ئەهلی ئەم وولاتانە بەرپا کەن، لەم روانگەیەوە پێی ووتراوە دارالحەرب..

ب- **دارالعهد**: وولاتی هاوپەیمان: ئەو وولاتانەیە کە لە نێوان ئەوان و دارالاسلامدا تەقەبەس و پەیمان و رێکەوتن هەیە، هەر وەکو مەککەی دوای مۆر کردنی پەیمانی حودەیبییە کە لە نێوان موسولمانان و کافرانی قورەیشدا لە نێوان سالانی (٦-٨)ی کۆچیدا تەقەبەس و رێکەوتن و پەیمان هەبوو.. ئەمەش لە کاتێکدا دەکرێت کە بەرژەوەندی موسولمانان لەو پەیمان و رێکەوتنانەدا بێتە دی، وەکو ئەو کاتانەی کە هێزیان کەمەو لاوازن، وەکو خوای گەورە

دەفەرموێ: (فَلا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السِّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ) محمد: ٣٥ واتە: لاواز مەبن و واتان لێ نەیەت داوای ئاشتی بکەن، خەمتان نەبێت هەر ئێوە سەربەرزترینن.. چونکە خوای گەورە جەنگی دژی کافرانی لەسەرمان فەرز کردووە نەک پەیمان و ئاشتی، ئەوە لە کاتێکدایە کە ئێمە پێویستمانە و بەرژەوەندیمانی تێدا دێنێتە دی..خوای گەورە دەفەرموێ: (فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ) التوبە:٥ واتە: موشریکان بکوژن لەهەر کوێیەک دیتانن ، هەروەها دەفەرموێ: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ) الانفال: ٣٩ واتە: کوشتاریان لەگەڵدا بکەن تا فیتنەی پاشگەزبوونەوە لە ئیسلام روونەدات و هەر بەرنامەی خوا پیادە بکرێت.. بڕوانە (المغنی مع الشرح الکبیر ٥١٧/١٠، والسیر الکبیر/ محمد بن الحسن ١٦٨٩/٥). کە تێیدا هاتووە: کەس لە موسوڵمانان غەیری خەلیفە یان ئەوی ئەو دیاری کردووە بۆی نیە پەیمانی تەقەبەس و ڕێکەوتن لەگەڵ کافراندا مۆر کات..

بەڵام دیارە لەم زەمانەی ئێمەدا کە خەلیفەمان نەماوە، هەر هەموو ڕێکەوتن و پەیماننامەیەکی نێو دەوڵەتی کە حاکمە مورتەددەکانی وڵاتی موسوڵمانان لەگەڵ وڵاتاندا مۆری دەکەن هیچ ئیعتیبارێکی نیە چونکە لە تەرەفی وڵاتی موسوڵمانانەوە حاکمانێک مۆری دەکەن کە شەرعییەتیان لەسەر موسوڵمانان نیە، هەبوون و نەبوونیان وەکو یەکە، کە مادام هەبوون و نەبوونیان وەکو یەک وابێت، هیچ ڕێکەوتنێکیشیان جێ بایەخ نابێت..

٠٣ دارالکوفر بە هۆی هەبوونی ئەمانەوە بۆ موسوڵمانان دوو جۆرە :

أ- **_دارالامن:_** ئەو وڵاتەیە کە موسوڵمان ئەمانی تێدا دەست کەوتووە، وەکو حەبەشەی سەردەمی سەرەتای ئیسلام کە یاوەران لە ناو ئەشکەنجەی کافرانی مەککەو چەوساندنەوەیان کۆچیان بۆ کرد.

ب- **دارالفتنـة**: ئـەو وولاتەيـە كـە ئـەمانى بـۆ موسـوڵمانان تێـدا نيـە، وەكـو مەككـەى سـەردەمانى سـەرەتاى هـاتنى ئيسـلام و زۆرينـەى وولاتـانى دارالرددەى ئەم سەردەمەى ئێمە..

بەشەکانی دارالاسلام :

لـە نوسـینی ئـەهلی عیلمـدا جـاری وا هەیـە زاراوەی دیکـەی دارالاسـلام دەبینرێت کە وەکو لقی تری دارالاسلامن وەکو :

١. **دارالبغـی:** ئـەو وولاتەیـە کـە خـەواریج یـان چەکـدارانی موسـوڵمان لەوانـەی لـە خەلیفـەی شـەرعی یـاخی بـوون خسـتوویانەتە ژێـر رکێفـی خۆیانـەوەو بـە شـەرعی خـوا حـوکمی دەکـەن، وولاتـە سـەرەکیەکەی دارالاسـلام کـە خەلیفـەی موسـوڵمانان حـوکمی دەکـات لـە بەرامبـەر ئـەم دارالبغیـەدا پێـی دەوترێت دارالعدل..

٢. **دارالفسـق:** ئـەو وولاتەیـە کـە هـەر دارالاسـلامە بـەڵام فیسـق و فجـوورو گوناحکـاریی زۆری تێـدا دەرکـەوتووە.. شـەوکانی دەفـەرموێ: جەعفـەری کـوڕی موبەششـیرو هەنـدێک لـە هادەوییـەکان دەفـەرموون: هیجـرەت کـردن لـە دارالفسـق فـەرزە، هـەر وەکـو کـە لـە دالرالکـوفرەوە فـەرزە، لەگەڵ هەبوونی هەندێک خاڵی جیاوازی نێوانیان..

مـن وانـازانم (شـەوکانی دەفـەرموێ) ئـەم بـۆ چوونـە حـەقی پێکابێـت، چونکە دارالفسق هەر دارالاسلامە ئیتر چۆن هیجرەتی لێوە فەرز دەبێت..[١]

بـەڵام مـن (نوسـەر) پێم وایـە کـۆچ کـردن لـەو وولاتـە شـتێکی پەسـەند بێـت مـادام ئـەو هـەموو گونـاح و تاوانـەی بـە ئاشـکرا تێدا دەکرێـت، هـەر وەکـو کـە کـابرای بکـوژی سـەد کەسـەکە ئـەو وولاتـەی بـەجێ هێشـت کـە گونـاحی تێـدا دەکـرا، چونکـە ئـەوی باسـی تۆبـەی بـۆ روون کـردەوە پێـی فـەرموو کـە باشـتر وایـە ئـەو وولاتـە جـێ هێڵێـت کـە تـاوان و گونـاحی تێـدا دەکرێـت کـە ئـەو بـە نـاوی (ارض سـوء) واتـە: وولاتـی خراپـەکاریی نـاوزەدی کردبـوو، تـا روو بکاتـە ئەو ناوچەیەی پیاوچاکانی لێیە تا لەوێ لەگەڵ ئەواندا خواپەرستی بکات..

٣. **دار اهـل الذمـە:** ئەمـە ئـەو وولاتـە نیـە کـە هاوپـەیمانی دارالاسـلامە و رێکـەوتن لـە نێـوان هـەردوولادا هەیـە، نـا ئـەویان دارالکـوفرە، ئـەمما

---

[١] . (نیل الاوطار ١٧٩/٨).

ئەمـەيان كـە وولاتـی ئـەهلی زیممەیـە[1] ئەمـە هەرچـەنـدە جۆرێكـە لـە دارالاسـلام، هـەر وەكـو خەیبـەر، دوای ئـەوەی موسـوڵمانان لەسـەردەمی پێغەمبەری خوادا صلی الله علیه وسلم فەتحیان كردبوو.

محمـدی كـوڕی حەسـەنی شـەیبانی لـە باسـی ئـەم جـۆرە وولاتـەدا دەفـەرموێ: ئەگـەر ئـەمیری سـەربازانی ئیسـلام گـەمارۆی دانیشـتوانی شـارێكی لـە شـارەكانی دوژمــن دا، هەنــدێكیان ووتیــان خــۆ تەســلیم دەكــەین، هەنــدێكی دیكــەیان ووتیـان: نـا دەبینـە ئـەهلی زیممـە، ئەگـەر موسـوڵمانان ئەوەنـدەیان هێـز هـەبوو كــە بتــوانن بــە هاریكــاریی ئــەوانی تــر بیانهێننــە ژێــر ركێفــی موســوڵمانان وحـوكمی ئیسـلامیان بەسـەردا بچەسـپێنن، ئـەوە باشـترە بیكـەن.. سەرەخسـی لـە راڤــەی ئەمــەدا دەفــەرموێ: چونكــە پیــادە كردنــی ئــەحكامی ئیســلام لــەو حاڵەتـەدا شـتێكی مومكینـە، ناوچەكەشـیان ئەوكاتـە دەبێتـە وولاتـی موسـوڵمانان و ئـەحكامی ئیسـلامی تێـدا باڵادەسـت دەبێـت، پێشـەواش دەیكاتـە دارالاسـلام و خەڵكەكەشی دەبنە ئەهلی زیممە..[2]

ئەمانـەم بۆیـە وا بـە كـورتی بـاس كـرد هـەر مەبەسـتەكە ئـەوە بـوو كـە قوتـابی شـەرع زانیاریـەكی گشـتی لەسـەریان هـەبێت چونكـە لـە كتێبـی شـەرعدا بەرچاوی دەكەونەوە..

---

١. خاوەن پەیامە ئاسمانیەكان كە پەیمانیان لەگەڵ موسوڵمانان هەیە .. (و)

٢. (السیر الكبیر ٢١٩٦/٥ ـ ٢١٩٧).

باسی چوارەم:

گۆڕینی سیفەتی وولاٌت و حوکمی

باسی چـوارەم وەسـفی وولاٌتێـک بـە دارالاسـلام یـان بـە دارالکـوفر مـەرج نیـە شـتێکی چەسـپاوی نـەگۆڕی هەتاهـەتایی بێـت، نـا، ئەمـە سـیفەتێکە قـابیلی گۆڕانـە، گـۆڕان و گـۆڕینی پەیوەسـتە بـەو هێـزەوە کـە زاڵ دەبێـت و دەسـەڵات دەگرێتـە دەسـت و دیـدو تێڕوانینـی خـۆی دەکاتـە دەسـتوورو یاسـاو ڕێسـای وولاٌت.. لەوانەیـە وولاٌتێـک لـە سـەردەمانێکدا دارالکـوفر بێـت دواتـر دەسـەڵاتی موسـوڵمانانی بەسـەردا کشـا بێـت و شـەرع بووبێتـە دەسـتووری، بەمـەش بووبێتـە دارالاسـلام، وەکـو مەککـە لـە سـەرەتای ئیسـلامیدا. بـە پێچەوانەشـەوە دەشـێت دارالاسـلام بووبێـت و پاشـان کـافران دەسـەڵاتیان تێـدا گرتبێتـە دەسـت و ئـەحکامی کوفریـان تێـدا کردبێتـە دەسـتوور و بوبێتـە دارالکـوفر، وەکـو ئەندەلوس و فەلەستین..

شێخولئیسـلام ئیبنوتەیمییـە (ڕەحمـەتی خـوای لـێ بێـت) دەفـەرموێ: کـە وولاٌتێـک بـەوە وەسـف دەکرێـت کـە (دارالکفر)ـە یـان (دارالاسـلام والایمـان)، (دارالسـلم) یـان (الحـرب)، (دارطاعـة) بووبێـت یـان (دارالمعصـیە)، (دارالمـؤمنین) بووبێـت یـان (دارالفاسـقین)، مـەرج نیـە هـەروا بمێنێـت، چونکـە ئەوانـە سـیفەتێکی پێوەلکـاویی هەمیشـەیی نـین، دەشـێت ناوچەیـەک لـە وەسفێکیەوە بگۆڕێـت بـۆ وەسـفێکی دیکـە، هـەر وەکـو کـە کابرایـەک لەخۆیـەوە لـە کافرێتیـەوە بـەرەو موسـوڵمانبوون و شەرعناسـیی، یـان بـە پێچەوانـەوە دەگۆڕێت.. [1] ئەمەی لە شوێنی دیکەی هەمان کتێبیدا دووپات کردۆتەوە[2]

بـەڵام ئیبنوحەجـەری هەیتـەمی کـە شـافیعی مەزهەبـە لـە کتێبەکـەی خۆیـدا (تحفـه المحتـاج لشـرح المنهـاج) ڕای وایـە کـە ئەگـەر کـافران بـە هێـزەوە هاتنـە سـەر دارلاسـلام و ئـەحکامی خۆشـیان کـردە یاسـاو ڕێسـای فـەرمانڕەوایی هـەر نابێـت بـە دارالکـوفر!! بەڵگەشـی ئـەو فەرموودەیـە کـە پێغەمبـەر صلی

---

[1]. (مجموع الفتاوی٣٧/ ٤٥)

[2]. (ب ١٨ ل ٢٨٢ ـ ٢٨٤، وب ٢٧ ل ١٤٣ ـ ١٤٤).

الله عليه وسلم دەفەرموێ: (الإسلامُ يَعْلُو وَلا يُعْلَى) [1]واتە: ئیسلام هەمیشە زاڵ دەبێت و بەسەریدا زاڵ نابن!!

سدديق حەسەن خانیش لە ئیبنو حەجەری هەیتەمیەوە ئەم رایەی نەقڵ کردووەو لە کتێبەکەی خۆیدا (العبرة فيما ورد في الغزو والشهادة والهجرة ل:٢٤٠دار الكتب العلمیە) هێناوێتیەوە، هەندێک لە نوسەرانی سەردەمیش ئەم رایەیان پەسەند کردووەو پێوەی پابەند بوون!! نارەوایی ئەم قەولە هەر لە بنەڕەتیەوە دیارە، چونکە ئەو بەڵگانەی کە هۆی حوکمدانی وولاتان بۆ دارالکوفرو دارالاسلام دیاری دەکەن رۆشنن، هەموویان جەخت لە هەبوونی هێزو دەسەڵات دەکەنەوە پاشان ئەو یاساو رێسایەی حوکمی ناوچەکە دەکات، زانایان و شەرعناسان لەسەر ئەوە رێکن کە بەڵگەی تایبەت دەخرێتە پێش بەڵگەی گشتیەوە، هەر وەکو کە خوای گەورە دەفەرموێ: (وأُولاتُ الاَحْمَالِ أَجَلَهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ) الطلاق :٤ واتە: ئەو ئافرەتانەی دووگیانن ماوەی عیددەکەیان تا ئەو کاتەیە کە کۆرپەکەیان دەبێت. یەعنی دوای ئەو کاتە دەتوانن شوو بکەنەوە. ئەم ئایەتە کە تایبەتە دەخرێتە پێش ئەو ئایەتە گشتیەی کە خوای گەورە دەفەرموێ: (وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاثَةَ قُرُوءٍ) البقرة: ٢٢٨ واتە: ئەو ئافرەتانەی تەڵاق دەدرێن دەبێ تا سێ جار پاک بوونەوە لە سوڕی مانگانەیان چاوەڕوان بکەن پاشان شوو بکەنەوە.. زانایان لەم مەسەلەدا راجوێ نین.. جا ئەگەر بۆچوونەکەی ئیبنو حەجەری هەیتەمی راست بوایە دەبوو ئەوەش راست بوایە کە بوترێت موسوڵمان قەت کافر نابێت..! چونکە ئیسلام زاڵ دەبێت هیچی دیکە بەسەر ئەودا زاڵ نابێت..! ئەمەش پێچەوانەی دەق و کۆڕای زانایان و شەرعناسانە.. پێغەمبەریش صلى الله عليه وسلم دەفەرموێ: (مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ)[2]، واتە: هەر کەس دینەکەی گۆڕی بیکوژن..

---

[1] . دارەقوتنی لە عائیزی کوڕی عەمرەوە بە سەنەدی حەسەن و بە مەرفوعی گێراوێتیەوە ، بوخاریش بە موعەللەقی لە باب الجنائزدا هێناوێتیەوە .(فتح الباری ٣/ ٢١٨ ــ ٢٢٠).

[2] . بخاري

ئـەم دەقـە گشـتیەی ئیبنـو حەجـەری هەیتـەمی کردویـتـی بـە بەڵگـە، نـابێ دەقـە تایبەتیـەکانی بابـەتی ترى پێ رەت کرێتـەوە، چونکـە ئـەو قەولـەی کـە دارالاسـلام قــەت نابێتــەوە بــە دارالکــوفر. دژی بەڵگــەی هــەموو زانایــان و جمهـوری شەرعناسـانە.. ئەگـەر ئـەو قەولـەی ئـەو بـە بەڵگـە بـزانین دەبـێ بڵێـین کـە ئیسـپانیای دیـانی ئێسـتا دارالاسـلامە چونکـە پێشـتر کـە ئەنـدەلوس بـوو دارالاسـلام بـوو، ئەمـەش ئـەو حوکمـە لەسـەر موسـوڵمان فـەرز دەکـات کـە دەبـێ هیجـرەت بکـەن بـۆ ئیسـپانیای دارالاسـلام و بـە ئاسـانی لێگـەڕێن ئـەو حـوکمی کـوفرەی لـەو وولاتـە پیـادە دەکرێـت لەسـەر موسـوڵمانانیش جێبـەجێ بکرێـت! ئـەو سـاتەش ناشـێت کـەس هیجـرەت لـەوێوە کـە بـە دارالاسـلام حسـێبە بـۆ وولاتـانی دیکـە بکـەن، چونکـە هیجـرەت بـەرەو دارالاسـلام دەکرێـت نـەک لـە دارالاســلامەوە بــۆ دەرەوەی، هــەروەها ناشــێت موســوڵمانان بیــر کەنــەوە کــە رۆژێ لــە رۆژان هێــرش بکەنــە ســەر ئیســپانیا چونکــە دارالاســلامە، ئەگــەر کـافرانیش هێرشـیان هێنایـە سـەر ئیسـپانیا ئـەو کاتـە جیهـاد لەسـەر موسـوڵمانان دەبێتـە فـەرزی عـەین کـە بـڕۆن و بـەرگریی لـەو ئیسـپانیایە بکـەن!! ئیـدی ئـاوا دەیـان حـوکمی دیکـە بـەو قەولـەی ئیبنـو حەجـەری هەیتـەمی بـۆ موسـوڵمانان دێتـە پێشـەوە کـە مولزەمیـان دەکـات، هەڵـەی ئـەم هەڵوێسـتانەی لەسـەر ئـەم قەولە دادەمەزرێت بەسە بۆ زانینی هەڵەی قەولەکە!

کاریگەری دەسەڵاتی کافران بەسەر دارالاسلامدا:

ئەمەش دوو جۆرە:

١. **سەیتەرەکردنی تەواو**: وەکو ئەوەی کافران بە تەواوی بەسەر وڵاتێکی ئیسلامیدا زاڵ بووبن و ئەحکامی کوفری خۆیانیان تێدا باڵا دەست کردبێت، ئەمە دەبێتە دارالکوفر چونکە هۆکاری حوکمدانی وڵاتان بە دارالکوفری- بە پێی پێناسەی زانایان و شەرعناسان- تێدا هاتۆتە دی. وڵاتانی ئێستای موسوڵمانانیش ئەوانەی کە بە پێی یاسای کوفرین حوکمڕانی دەکرێن هەموو دەچنە ریزی ئەم جۆرە دارالکوفرەوە. ئەمە ئەو جۆرە دارالکوفرەیە کە شێخ سولەیمانی کوڕی سەحمانی نەجدی[1] بەم شیعرەی باسی کردووە:

إذا ما تولي كافرٌ متغلبٌ ... علي دار إسلام وحَلَّ بها الوجل

وأجري بها أحكامَ كفرٍ علانياً ... وأظهرها فيها جهاراً بلا مهل

وأَوْهَي بها أحكام شرعٍ محمد ... ولم يَظهر الإسلام فيها ويُنتحل

فذي دار كفر عند كل محقق ... كما قاله أهل الدراية بالنِحَل

وما كل مَنْ فيها يُقال بكفره ... فرُبَّ امريءٍ فيهم علي يَالح العمل[2]،[3]

لە شێخ محمەدی کوڕی ئیبراهیمی ئال الشەیخیان پرسی: ئایا هیجرەت لەسەر موسوڵمانانی وڵاتێک فەرز دەبێت کە بە یاسا حوکمڕانی

---

[1]. (١٣٤٩ کۆچی دوایی کردووە)

[2]. ئەگەر کافرێک بەسەر دارالاسلامێکدا زاڵ بوو ، ترس و بیمی تێدا بڵاو کردەوە .

ئەگەر حوکمی کوفری تێیدا زوو ئاشکرا کردو راشکاوانە ، بێ خەم پیادەی کرد .

کە ئەحکامی شەریعەتەکەی محمدی لاواز کردو نەیهێشت ئاشکراو پیادە کرێت .

ئەوە لای هەموو توێژەرەوان و شارەزایانی کۆمەڵ و پێڕان ، بۆتە دارالکوفر .

بە هەموو کەسانەی کە لەوێش نیشتەجێن ناوترێ کافرن ، چونکە لەوانەیە هەی وایان تێدا بێت کە خاوەن کارو کردەوەی چاکە بێت..

[3]. لە کتێبی (الموالاة والمعاداة / محماس الجلعود ٢/ ٥٢٢) وەرگیراوە..

دەکرێـت.؟ فـەرمووی: ئـەو وولاتـەی بـە یاسـا حـوکم دەکرێـت وولاتـی ئیسـلام نیـە، هیجـرەت لـەو وولاتـە فـەرزە، هـەروەها لـە هـەر جێیـەکی دیکـە کـە شـیرکی تێـدا بچەسـپێنرێت بـێ ئـەوەی نکـوولی لـێ بکرێـت و هـەولی گـۆڕینی بـدرێت، کـوفر بـە بلاوبوونـەوەو دەرکەوتنیـدا دەبێـت، ئـەوەش بۆتـە وولاتـی کوفر..[1]

٢.**نیمچـە سـەیتەرەکردن:** وەکـو ئـەوەی کـافران بەسـەر وولاتێکـی ئیسـلامیدا زاڵ بـبن بـەڵام ئـەحکامی شـەریعەتی ئیسـلام وەکـو خـۆی لـەو وولاتـەدا هـەر فـەرمانڕەوا بمێنێـت، ئەمـەش وەکـو وولاتـی شـام لەسـەردەمی سـەدەی حەوتـەمی کۆچیـدا کـە تـەتارەکان دەسـەڵاتی ناوچەکـەیان گرتـە دەسـت بـەڵام ڕێیـان دا قـازی شـەرع لـە شـوێنی خۆیـان بمێـنن و هـەر بـە پێـی شـەریعەتی ئیسـلامی داوەری نێـوان خەڵکەکـە بکـەن، ئەمـە لـە کاتێکدایـە کـە زانایـانی ئیسـلام تـەتاریان بـە کـافر ناسـاندبوو، لەبـەر ئـەوەی لـە نـاو خۆیانـدا بـە یاسـق حوکمیـان دەکـرد کـە دەسـتوورێکی خۆیـان بـوو جـەنگیزخانی سـەرۆکیان بـۆی دارشـتبوون..[2] لـە زانایـانی ئـەو سـەردەمەوە ئـەوە نـەقڵ کـراوە کـە وولات نابێت بە دارالکوفر مادام شەریعەتی خوای تێدا فەرمانڕەوا بێت..[3]

دەبـێ لـەم خاڵەشـدا ئـەو ووردەکارییـە بـەرچاو بگیرێـت کـە چەسـپاندنی شـەریعەتی ئیسـلام لـەو جـۆرە شـوێنانەدا کـە کـافران تێیـدا زاڵ بـوون، ئایـا بـە هێزی بازوی موسوڵمانان خۆیانە، یان کافرە بەدەسەڵاتەکان ڕێیان داوە..؟!

ئەگـەر بـە هـۆی هێـزو بـازووی موسـوڵمانانەوە شـەریعەتی خـوا هـەر وا لـە فـەرمانڕەوایی خەڵکـە موسـوڵمانەکەدا بـەردەوام بـوو، ئـەوە دارالاسـلام مـاوە، وەکـو ئـەو سـەردەمەی کـە شـام کـەوتبووە ژێـر دەسـەڵاتی تـەتارە کافرەکانـەوە، کـە شـەریعەتی ئیسـلام فـەرمانڕەوا مـابوو، دیـارە کـە تـەتارەکان دەیانوویسـت

---

[1] . (فتاوی ورسائل الشیخ محمد بن ابراهیم ال الشیخ / کۆکردنەوەی محمد بن عبدالرحمن بـن قاسـم، چاپی ١٣٩٩ک /مکه المکرمه ب ٦ ل ١٨٨).

[2] . بڕوانه (العبرة / صدیق حسن خان ل ٢٣٢، و(وثائق الحروب الصلیبیة والغزو المغولی/ محمد ماهر حمادة).

[3] . بڕوانه (العبره / ێدیق حسن خان ل ٢٣٢).

هەندێک تەنازوول بۆ موسوڵمانانی شام بکەن و نەیاندەوویست ئیستیفزازی موسوڵمانان بکەن نەبادا لێیان راپەڕن، چونکە ئاشکرایە کە هیچ کاتێک کافران تەنازوول بۆ ئەهلی ئیسلام ناکەن مەگەر ئەوەندە لاواز بووبن کە نەتوانن لە هەموو لایەنێکەوە موسوڵمانان و وڵاتیان کۆنترۆڵ کەن، بارودۆخی موسوڵمانان و سوپای تەتار لەو سەردەمەدا وەکو ئیمامی ئیبنو کەثیر لە بەرگی چواردەیەمی کتێبی (البداية والنهاية) دا باس دەکات ئاوا بوو، جارێک موسوڵمانان بەهێز دەبوونەوەو تەتاریان دەردەپەڕاند، جاری دیش هەبوو کە تەتار بەهێز دەبوونەوەو دەهاتنەوە سەر موسوڵمانانی شام، شێخولئیسلام ئیبنوتەیمییەش زۆرجار بەشداری ئەم کەڕو فەڕی جەنگەی نێوان موسوڵمانان و تەتاری دەکرد.. کەوابوو ئەگەرچی حاکمەکە کافر بووە بەڵام مادام ئەحکامی شەریعەتی ئیسلام فەرمانڕەوای نێوان موسوڵمانانە وڵات هەر بە دارالاسلامی دەمێنێتەوە.. دارالاسلامێکیش کە حاکمە موسوڵمانەکەی لە دینەکە پاشگەزببێتەوە هەر وایە بەو مەرجەی هیچ لە ئەحکامی شەریعەتی خوا نەگۆڕێت و شەرع هەروا فەرمانڕەوا بمێنێت.. لە هەردوو حاڵەتیشدا موسوڵمانان دەبێت شۆڕش دژی ئەو دوو جۆرە حاکمە (کافرە زاڵەکەو حاکمە مورتەددەکە) بەرپا کەن کە خۆیان بەسەر ئوممەتەکەدا سەپاندووە، تا بتوانن لایاندەن و رایاندەن و حاکمێکی موسوڵمان بخەنە جێیان، ئەو شۆڕشەی بەرامبەر ئەو دوو جۆرە حاکمە بەرپا دەکرێت لە جۆری جیهادی دەفعەو دەشبێتە فەرزی عەین لەسەر یەکی موسوڵمانان..

ئەمما ئەگەر بە هۆی رێپێدانی کافرانی دەسەڵاتدارەوە شەریعەتی ئیسلام پیادە دەکرا، نەک بە هێزی خۆیی موسوڵمانان، ئەوە ئەو وڵاتە هەر دارالکوفرە چونکە کافرەکە هەر کاتێک وویستی ئەو مۆڵەتە لە موسوڵمانان دەستێنێتەوە ئەمەش وەکو ئەو سەردەمەی ئەندەلوسە کە ئیسپان دەسەڵاتیان کەوتەوە بەردەست، هەر وەکو کە محمدی کوڕی جەعفەری کەتتانی لە کتێبەکەیدا (نصيحه اهل الإسلام) دەگێڕێتەوە کە مەرجەکانی

تەسلیم کردنی ئەندەلوس بە ئیسپان باس دەکات دەڵێ: بڕوانە، کە ئەوەندە تینیان بۆ ئەهلی ئەندەلوس هێنا، کە ئەو هەموو جەنگەیان لەگەڵدا کردن، کە شارەکانیان زۆر بە توندی گەمارۆدان، دانیشتوانی ئەندەلوس ناچار بوون بەدەنگ داوای ئیسپانەکانەوە بچن و بچنە ژێر رکێف و دەسەڵاتیانەوە، بەو مەرجانەش کە ئیسپان بۆی دانابوون، کە پەنجاو پێنج، هەندێک دەڵێن شەست و حەوت مەرجی قورس بوون، لەوانە ئەماندان بە گەورەو بچووکیان لە گیان و سامان و کەسوکاریاندا، مانەوەی ماڵ و خانوبەرەیان وەکو خۆی، چەسپاندنی شەریعەتی ئیسلام لە ناو خۆیاندا بێ ئەوەی کەس تەدەخول بکاتە کاریانەوە، مزگەوت و ئەوقافیان وەکو خۆی بمێنێت.. تا دەگاتە ئەوەی کە دەڵێ: ئیدی ئاوا مەرجەکانیان لە سەرەتاوە بەسەردا دان، پاشان خوا خەجاڵەتیان کات، کە بینیان وا موسوڵمانەکان هەموو مەرجەکانیان قبووڵ کردووەو ئەمانیش دنیایان بۆ تەخت بوو، یەک یەک لە مەرجەکانیان پاشەکشەیان کردو هیچ جۆرە ئەمانێکیان بۆ موسوڵمانان نەهێشتەوەو پەیمانەکەیان لە لایەنی خۆیانەوە هەڵوەشاندەوەو کەوتنە وێزەی موسوڵمانان، تا موسوڵمانێک نەما رێزو پێزی هەبێت، کە هەموانیان زەلیل کرد ئینجا هەموو موسوڵمانەکانیان ناچار کرد کە دەبێ بە تەواوی واز لە ئیسلام بهێنن و ببنە مەسیحی![1] وەک دەبینیت لە سەرەتاوە داوەری دەبرایەوە بەر شەرع، بەڵام بە مۆڵەتی کافر بوو، ئەمە حوکمی وڵاتەکە دارالکوفرە ناگۆڕێت بۆ دارالاسلام، هەر وەکو کە مۆڵەتدانی دەسەڵات و خەلیفەی ئیسلام بە ئەهلی زیممە کە دروشمەکانی پەرستنی خۆیان ئاشکرا بکەن و بۆ داوەری کێشەکانیان بچنەوە لای قەشەکانیان دارالاسلامەکە ناکاتە دارالکوفر.. سددیق حەسەن خان دەفەرموێ: هەر کاتێک بە بینین و بیستنی دەماودەم لەوە دڵنیابووین کە کافران دەستیان بەسەر وڵاتێکی موسوڵماناندا گرتووەو خستوویانەتە ژێر رکێفی خۆیانەوەو خەڵکە موسوڵمانەکەیان زەلیل کردووەو ناهێڵن دروشمەکانی ئیسلام بە بێ مۆڵەتی

---

[1] . (نصیحة اهل الإسلام / چاپی مكتبه بدر / الرباط ١٤٠٩ ک، ل ١٠٢ ـ ١٠٣).

كـافران ئاشـكرا ئـەنجام بـدرێت، ئـەوە ئـەو وولاتـە بۆتـە دارالكـوفر ئەگـەرچی نوێژەكانیشـی تێـدا بكرێـت..[1] فەتواكـەی رۆشـنە كـە هـەر كاتێـك كـافران دەسـەلاتیان بەسـەر ناوچەیـەكی موسـولمانانـدا كشـاو خەلكەكـەیان وا لـێ كـرد كە بـە بـێ مۆلـەتی ئـەوان نـەتوانن دروشـمەكانی ئیسلام ئاشـكرا كـەن[2] ئـەوە ئـەو وولاتـە بۆتـە دارولحـەرب.. ئەمـەی لـە شـوێنی دیكـەی هـەمان كتێبیـدا دووپـات كردۆتـەوە، وەك دەفـەرموێ: لەمـەوە كـە باسـمان كـرد بـۆت دەردەكـەوێت كـە شـاری عـەدەن و دەوروبـەری ئەگـەر شـایەتمان و نوێژەكـانی بـە بـێ مۆلـەتی كـافران تێـدا ئاشـكرا بكرێـت ـ ئەگـەرچی سـیفاتی كوفریشـی تێـدا دەردەكـەوێت ـ هـەر بـە دارالاسـلام دەژمێررێـت، ئەگـەر نـا[3]، دارالكـوفر دەبێـت..[4] مەبەسـتی شـاری عـەدەنی باشـووری یەمەنـە كـە لـە ناوەنـدی سـەدەی نۆزدەهەمـدا ئیستیعماری ئینگلیزی داگیری كردبوو..

---

[1] . (العبرة فيما جاء فی الغزو والشهادة والهجرة / ل ٢٣٦).

[2] . وەك بانگدان و جومعەو جەماعـەت كـردن و نـوێژی جـەنازە و داوەری بردنـە لای شـەرع و فـەرمان بـە چاكەو بەرهەلستی لە خراپەو .. هتد .. (و)

[3] . یەعنی ئەگەر شایەتمان و نوێژەكە بە مۆلەتی كافران ئەنجام دەدرا دەبێتە دارالكوفر .. (و)

[4] . (العبرة فيما جاء فی الغزو والشهادة والهجرة / ل ٢٣٧).

خاڵێکی بەسوود: ولاتی ئاوێتە

شێخولئیسلام جگە لە دارالکوفرو دارالاسلام وولاتێکی دیکەی وەک بەشی سێیەم ناوبردووە، کە ناوی ناوە وولاتی ئاوێتە (دار مرکبة).. دەربارەی ناوچەی ماردینی ئەو سەردەمە لێی دەپرسن: ئایا ماردین دارالحرب ە یان دارالسلم ە؟ ئایا ئەو موسوڵمانانەی لەوێ نیشتەجێن دەبێت هیجرەت بکەن بۆ شوێنێکی دیکە؟ ئەگەر هیجرەت لەسەریان فەرزە، بەڵام موسوڵمانێک هیجرەتەکەی نەکردو لە جێی ئەوەش بە گیان وماڵیەوە یارمەتی دوژمنانی ئیسلامی دا، ئایا گوناهبار دەبێت؟! ئەگەر یەکێک پێی بڵێ دووڕووە یان جنێوی پێ بداث، ئایا جائیزە؟!

ئەویش رەحمەتی خوای لێ بێت لە وەڵامیدا دەفەرموێ: الحمد للە.. خوێن و سامانی موسوڵمانان لە هەر کوێ بن هەر حەرامە، لە ماردین بن یان لە شوێنی تر، یارمەتیدانی ئەو کەسانەی لە شەریعەتی ئیسلام دەرچوون لە هەر کوێ بێت هەر حەرامە، خەڵکی ماردین بن یان شوێنی تر، ئەو کەسەش کە نیشتەجێی ماردینە ئەگەر نەتوانێت دینەکەی پیادە کات هیجرەت کردن لەسەری فەرزە، ئەگەر دەشیتوانی دینەکەی پیادە کات، هیجرەتەکەی باشترە بەڵام لەسەری فەرز نابێت..

ئەمما یارمەتیدانی دوژمنی موسوڵمانان بە گیان و سامان حەتمەن لێیان حەرامە و دەبێ زۆر زوو بە هەر رێگایەک کە دەتوانن واز لەوە بهێنن، وەک ئەوەی خۆیان نیشان نەدەن و لەو ناوە دوور کەونەوە، یان خۆلادەن لێیان، یان وا دەرخەن کە یارمەتیان دەدەن بەڵام لە راستیدا خۆدزینەوەیان مەبەست بێت، ئەگەر ئەمانەیان پێ نەدەکرا هیجرەت کردنیان فەرزەو نابێت لەوێ بمێننەوە..

بە نیسبەت جنێوپێدانیانەوە یان تۆمەتبارکردنیان بەوەی دووڕوون، ئەوە رەفتارێکی نەشیاوەو جائیز نیە، جنێو دان و تۆمەتبار کردن بە دووڕوویی دەبێ بە گوێرەی هەبوونی ئەو سیفەتانە بێت کە باسیان لە قورئان و سووننەتدا هاتووە، لەوەشدا خەڵکی ماردین و غەیری ماردین وەکو یەکن..

ئـەمما لـەوەی کـە دارالکـوفرە یـان دارالاسـلامە، ئـەوە وولاتـی ئاوێتەیـە (دارمرکبـة): هـەردوو پێناسـەکەی تێدایـە، وولاتـی ئیسـلام نیـە تـا ئـەحکامی شـەرعی تێـدا جێبـەجێ بکرێـت و سـەربازەکانی موسـوڵمان بـن، دارالحـەربیش نیـە کـە خەڵکەکـەی کـافر بـن ئەمـە جـۆری سـێیەمە، ئـەو موسـوڵمانەی لـەوێ دەژی رەفتـاری بـەوەی شـایانێتی لەگەڵـدا دەکرێـت، ئـەوی لـە شـەریعەتی ئیسلامیش یاخی بـووە بـە گـوێرەی شـایانێتی خـۆی جـەنگی لەگەڵـدا دەکرێـت..[1] ماردین شارێکە ئێستا دەکەوێتە باشووری تورکیاو نزیکی سنووری سوریایە..[2]

ئـەوی لـە پرسـیارو وەڵامەکـە دەفامرێتـەوە ئەوەیـە کـە مـاردین ناوچەیەکـە کـە کـافران (دوژمنـی موسـوڵمانان) دەسـتیان بەسـەردا گرتـووە، ئـەحکامی شـەریعەتی ئیسـلام فـەرمانڕەوایی خەڵکەکـەی ناکـات و سەربازەکانیشـی موسـوڵمان نـین، دانیشـتوانەکەی تێکەڵەیەکـە لـە موسـوڵمان و کـافر.. گومـانی تێـدا نیـە ئەمـە دارالحەربـە، وەکـو ئیبنوتەیمییـە خـۆی فـەرمووی: مـەرج نیـە دانیشـتوانی دارالحـەرب کـافر بـن، پێشـتر ئێمـەش ئـەوەمان بـاس کـرد کـە دینـی دانیشـتوانی وولاتێـک کاریگـەریی لەسـەر ئـەوە نیـە کـە حـوکمی دارالاسـلامی بەسەردا دەدرێت یان دارالکوفر..

شێخولئیسـلام لـەوەدا کـە جـۆری سـێیەمی وولاتـی هێناوەتـە کایـەوە بەڵگـەی لاوازە، چونکـە پێچەوانـەی کـۆڕا (ئیجمـاع) ی زانایـانی پـێش خـۆی کـردووە کـە بەڵگـەیان لەسـەر ئـەوە هەیـە کـە وولاتـان یـان دارالاسـلامن یـان دارالکـوفرن. لەبـەر ئەمەیـە کـە زانایـانی نەجـدیش بۆچوونەکـەی ئیمـامی ئیبنوتەیمییـەی رەحمـەتیان رەت کردۆتـەوە فەرموویانـە: ئـەو وولاتـەی کـە پێناسـەی دارالکـوفری بەسـەردا دەچەسـپێت، ئەوەیـە کـە ئیبنـو مـوفلیح فەرموویـەتی کـە بریتیـە لـە هـەر وولاتێـک ئـەحکامی موسـوڵمانانی بەسـەردا چەسـپا بێـت، ئیـدی ئـەوە دارالاسـلامە، ئەگـەر کـافرانیش تێیـدا باڵادەسـت بوونـەوە ئـەوە دەبێتـە دارالکوفر

---

[1] . (مجموع الفتاوى/ ٢٨/ ٢٤٠ ـ ٢٤١)

[2] . **دەکەوێتە باکووری کوردستانی گەورە .(و)**

ووڵاتـانیش هـەر بـۆ ئـەم دوو جـۆرە دابـەش دەبـن، جـۆری سـێیەمیان نیـە..

هەرچەنـدە شـێخ تـەقییوددین (مەبەسـتی ئیبنوتەیمییەیـە) لـە پێناسـەی ناوچـەی ماردینـدا کـە لێـی دەپرسـن کـە ئایـا دارالحەربـە یـان دارالاسـلام..؟ ئـەو دەفـەرموێ: ئـەوە ووڵاتێکـی ئاوێتەیـە (دارمرکبـة): هـەردوو پێناسـەکەی تێدایـە، ووڵاتـی ئیسـلام نیـە تـا ئـەحکامی شـەرعی تێدا جێبـەجێ بکرێـت، چونکـە سـەربازەکانی موسـوڵمانن، دارالحـەربیش نیـە کـە خەڵکەکـەی کـافر بـن ئەمـە جـۆری سـێیەمە، ئـەو موسـوڵمانەی لـەوێ دەژی رەفتـاری بـەوەی شـایانێتی لەگەڵـدا دەکرێـت، ئـەوی لـە شـەریعەتی ئیسـلامیش یـاخی بـووە بـە گـوێرەی شـایانێتی خـۆی جـەنگی لەگەڵـدا دەکرێـت..[1] واتـە ئـەو دابەشـکردنەی کـە ئیبنوتەیمییـە کردوێتـی بـەلای زانایـانی نەجـدەوە راسـت نـەبووە، بۆیـە ئـەمانیش هـەر بۆچـوونی زانایـانی پێش ئیبنوتەیمییـەیان بەراسـتتر زانیـوە کـە فەرموویانـە ووڵاتان دوو جۆرن و بەس..

شـێخ سـولەیمانی کـوڕی سـەحمان دەفـەرموێ: ئـەو ناوچـەی ماردینـەی کـە لـە شێخولئیسـلام تـەقییوددین ئیبنوتەیمییـە پرسـیار کـرا دەربـارەی ئـەحکامی کـافرانی بەسـەردا نەچەسـپێنرابوو، لەبـەر ئەوەیـە کـە دەسـەڵاتی کافرەکـان دەسـەڵاتێکی نوقسـان بـوو، دەنـا ئەگـەر ئـەوە راسـت بوایـە کـە ئـەحکامی کـافرانی بەسـەردا بچەسـپایا ئـەوە دەبـوو بـە دارالکـوفر چونکـە وەکـو ووتمـان بـە پێی چەسپاندنی ئەحکام و یاسا ئەو ووڵاتە دەبێتە دارالاسلام یان دارالکوفر..

---

[1] . (الدرر السنية فی الاجوبة النجدية/ جمع ابن قاسم، ب ٧ كتاب الجهاد ل ٣٥٣).

ئیبنوتەیمییــە دەفــەرموێ ئــەحكامی ئیســلام لــەو ناوچەیــەدا نەدەچەســپێنرا کەچی بە شێخ سولەیمان بە پێچەوانەیەوە باس دەكات! دەفەرموێ:

ولم تجر للكفار أحكام دينهم علی أهلها لكن بها الكفر قد حصل
وماكان فيها الجانبان علی السوی فقال تقي الدين في ذلك المحل
يُعامل فيها المسلمون بحقهم وذا الكفر ما قد يستحق من العمل
فلا تُعط حكم الكفر من كل جانبٍ ولا الحكم بالإسلام في قول من عَدَل[1]

ئەم دێڕە شیعرانەی شێخ سولەیمانم لە کتێبەکەی مەحماس جەلعوودەوە وەرگرتووە[2]

ئــەوەی لێــرەدا جــەختی لەســەر دەکەینــەوە ئەوەیــە کــە بــزانین کــە وڵاتــان دوانــن و ســێیەمیان نیــە، ئــەو وڵاتــەی بــە وڵاتــی ئاوێتــە پێناســە کــرا دەشــێت بوترێــت ئــەوە وەســفی خەڵکەکەیــەتی نــەک حــوکمی خۆیــان و وڵاتەکــەیان، رەفتــار کــردن لەگــەڵ دانیشــتوانی ئــەو شــوێنە بــەوەی کــە شــایانین کــۆڕای لەســەرەو کــەس تێیــدا راجــوێ نیــە، وەکــو پێشــتر لــە باســی موســوڵماندا روونمــان کــردەوە کــە کــەس بــۆی نیــە تــەماعی لــە خــوێن و ســەروەت و سامانی موســوڵماندا هــەبێت بــەڵام ئــەم رەفتــار کردنــە وڵاتــان ناکــات بــە بەشــێکی دیکەی سەربەخۆ.

ئیبنــو تەیمییــە هــەر خــۆی لــە باســی میســردا کــە کــەوتبووە ژێــر دەســەڵاتی عوبەیدییەکانــەوە (کــە بــە فــاتیمی بــەناوبانگ بــوون) دەفــەرموێ میســر دارالکــوفر بــوو، چونکــە عوبەیدیــەکانی پــێ زەنــدیق و مورتــەدد بــوون[3] ئەمــە لــە کاتێکــدا

---

[1] . ئەگەر ئەحکامی دینی کافران بەسەر دانیشتوانی ناوچەیەکدا نەچەسپا بەڵام کوفری تێدا بوو

ئەگەر هەردوولا (ئیسلام و کوفر) وەکو یەک لەو شوێنەدا هەبوون ، ئەوە تەقییوددین دەربارەی ئەو شوێنە فەرموویەتی :

موسوڵمانانی بەوە رەفتاریان لەگەڵ دەکرێت کە شایانین و هەروەها ئەوی کافرە بەوە رەفتاری لەگەڵ دەکرێت کە شایانێتی .

دەی سا بە رای راستان لە هیچ لایەکەوە نە حوکمی کوفر ، نە حوکمی ئیسلامەتی مەدە بەسەریدا

[2] . (المــوالاة والمعــاداة ٢/ ٥٢٢).

[3] . (مجموع الفتاوی ١٧/١٨/١٣)

بــوو کــه لــه میســری ئــەو زەمانــەدا هــەر ئــەحکامی شــەرع پیــادە دەکــرا..! حــوکمی عوبەیدییــەکان لــه میســردا وەکــو ئیبنــو کەثیــر دەفــەرموێ دووســەدو هەشــتاو قســوور ســاڵ دەوامــی کــرد..!![1] ئاشــکرایە کــه زۆرینــەی خــەڵکی میســر هــەر موســوڵمان بــوون..! بــەڵام ووڵاتەکــە بــوو بــه دارالــردە چونکــە عوبەیدییــەکان دەســەڵاتی ئــەواویان بەســەردا گرتبــوو، ئــەوەش کــه ڕێیــان بــە شــەریعەتی ئیســلام کردبــوو داوەری خــەڵکی ببرێتــە لا کاریگــەریی لەســەر ئــەوە نــەبوو کــه میســر بــووە بــە دارالــرددە..! ئیبنــو تەیمییــە رحمەاللــە دەفــەرموێ: چەنــد جــار ئــەوە دووبــارە بــۆوە کــە ســەربازی موســوڵمانان دەچوونــە نــاو میســرەوە، وەکــو کــە لەگــەڵ ســەلاحەددیندا چــوون کــه دیســان فــەتحی میســری کــردەوەو تــەخت و تــاراجی عوبەیدییــەکان و قەرامیتــەی پێچایــەوەو یاســاو ڕێســای ئــەوانی لاداو شــەریعەتی ئیســلامی هێنایــەوە پــێش، ئیتــر لــەو کاتــەوە ئــەوەتا موســوڵمانان تێیــدا نیشــتەجێن و دینــی ئیســلامی تێــدا پیــادە دەکــەن، دوای ئــەوەی کــه بــۆ مــاوەی دووســەد ســاڵ کــوفرو زەندەقــە حــوکمی کــردو نــووری ئیســلام و بــاوەڕی وا تێــدا کوژابــۆوە کــه هەنــدێک لــه زانایــان دەیانفــەرموو میســر بۆتــە دار الــرددەو دووڕوویــی و لــه ووڵاتــی موســەیلەمەی کەززاب خراپتری لێ بەسەر هاتووە[2]

شێخولئیســلام محمــدی کــوڕی عبــدالوەهاب دەفــەرموێ: ئەگــەر ئەوانــە بژمێــرین کــه زانایــان تــەکفیریان کــردوون و بــە مورتــەددیان دانــاون لەگــەڵ ئەوەشــدا کــه لاف و گــەزافی ئیســلامەتی و دینــدارییان لــێ دەدا، بۆمــان هــەژمارد نــاکرێن، بــەڵام بڕوانــە حــوکمی بــەنی عوبێــدی پاشــاکانی میســر، خۆیــان و مەزهــەب و تائیفەکــەیان کــه لاف و گــەزافی ئــەوەیان لــێ دەدا گوایــە لــه ئالوبــەیتی پێغەمبــەرن صلى الله عليه وسلم، نــوێژی جومعــەیان دەکــرد، نــوێژی جەماعــەتیان لــه مزگــەوت دەکــرد، مــوفتی و قــازی شــەرعیان تــەعین دەکــرد، کــەچی لەگــەڵ ئەوەشــدا زانایــان رایــان لەســەر کــۆ بــوو کــه کــافرو مورتــەددن،

---

[1] . (البداية والنهاية، ١٢/ ٢٦٧)..

[2] . (مجموع الفتاوى٣٥/ ١٣٨ ــ١٣٩)

وولاتەكەشیان - با خەڵكی میسریش بوغزاندبێنیشیانن - بەڵام بە رای زانایان هەر دارالكوفر بووەو فەرموویانە كە دەبێ شۆڕشیان دژ بەرپا كەن![1] یەعنی ئەگەرچی خەڵكی میسر دەشیانبوغزاندن بەڵام ئەوە مەنعی ئەوەی نەكردووە كە وولاتەكەیان بووبووە دارالحەرب..

جا ئەوە میسرەو لە زەمانی عوبەیدییەكاندا بۆتە دار الحەرب كە قازیشیان تەعین دەكرد تا بە پێی شەریعەتی ئیسلام داوەری نێوان خەڵكەكە بكات..! خۆ ئاشكرایە كە ناوچەی ماردین ئاواش نەبووە، داوەری نەبراوەتەوە لای شەرع..! حەتمەن زۆر خراپتر بووە لە میسری ژێر دەستی عوبەیدییەكان، ئیدی چۆن نابێتە دارالحەرب و دەشێت پێناسەیەكی دیكەی بۆ داتاشرێت..؟! بۆیە وولاتی ئاوێتە (دارمركبة) تەنها دەشێت بۆ وەسفی خەڵكەكە بەكار بێت نەك بۆ حوكمدان لەسەر وولاتەكە، چونكە وەكو هەموو زانایان روونیان كردۆتەوە وولاتان دوو جۆرن و بەس: یان دارالاسلامن یان دارالكوفرن.. هەر وەكو كە زانایانی نەجد لە ئیبنو موفلیحەوە كە قوتابی ئیبنو تەیمییەیە نەقڵیان كردووە.. والله اعلم..

ئەمە باسێك بوو دەربارەی سیفەتی وولاتان و كاریگەریی داگیركردنی وولاتی موسوڵمانان كە دارالاسلامە لە لایەن كافرانەوە.. خوا سەركەوتوومان بكات..

---

[1] . (مؤلفات شيخ الإسلام محمد بن عبدالوهاب ــ بەشی پێنجەم ــ الرسائل الشخصيه) ل ٢٢٠، چاپی جامعة الإمام محمد بن سعود)

باسی پێنجەم:

ئەو ئەحكامە شەرعیانەی لەسەر جیاوازی وڵاتانن

ئـــەو ئەحكامـــە شـــەرعیانەی لەســـەر جیـــاوازی ووڵاتـــان هـــەن بەرهـــەمی كۆتـــایی توێژینـــەوەی ئـــەم باســـەی دارالاســـلام و دارالكـــوفرن، شـــەوكانی رەحمـــەتی خـــوای لـــێ بێـــت دەفـــەرموێ: ئـــەوە بزانـــە كـــە باســـی دارالاســـلام و دارالكـــوفر لەبـەر ئـەو هۆیانـەی پێشـتر باسـمان كـرد سـودێكی زۆری نیـە، بـەڵام دەبـێ ئـەوە بزانرێـــت كـــە لـــە هـــەموو حاڵەتێكـــدا خـــوێن و ســـامانی كـــافری جـــەنگاوەر (موحاریـب) حەڵاڵـە، جگـە لـەو كاتـەی كـە ئـەمانی لـە موسـوڵمانان وەرگرتبێـت، خـوێن و سـامانی موسـوڵمانیش بـە هـۆی ئیسـلامەتیەكەیەوە حەرامـە جـا لـە دارالحـەرب بێـت یـان لـە ووڵاتـی دیكـە..[1] ئەگـەرچی شـەوكانی وا دەفـەرموێ، بـەڵام كۆمـەڵێك ئـەحكامی شـەرعی هـەن كـە پەیوەسـتن بـە حوكمـدان بەسـەر ووڵاتێكـدا كـە ئایـا دارالكـوفرە یـان دارالاسـلامە..؟! گرنگترینیـان ئـەحكامی هیجرەت و جیهادە.. لەو ئەحكامەنە:

١ـ هیجـرەت لـە دارالكـوفرەوە بـۆ دارالأمانێـك (كـە هـەر دارالكـوفرەو دژایەتی موسـوڵمانی كـەمتر لـێ دەكرێـت) ئەگـەر دارالاسـلام لـە دنیـادا نـەمابوو، لەسـەر ئـەو كەسانەی توانایـان هەیـە هیجـرەت كـەن، فـەرز دەبێـت، هـەر وەكـو ووڵاتـــی حەبەشـــە لـــە ســـەردەمی ســـەرەتای ئیســـلامەتیدا، یـــان وەكـــو ئێســـتای ووڵاتـــانی موســـوڵمانان، پێشـــتریش هەنـــدێك دەقمـــان هێنایـــەوە كـــە بەڵگـــەن لەســـەر فـــەرزبوونی هیجـــرەت، دەكرێـــت بـــۆ باقیەكـــەی دیكـــەی خوێنـــەر بگەڕێنـــەوە ســـەر كتێبـــی[2] چەنـــد لقـــە ئـــەحكامێكی دیكـــەش لـــە حـــوكمی فەرزبوونی هیجرەت جوێ دەبێتەوە: لەوانە:

ا ـ ئـەو فـەرزە لەسـەر ئـافرەتی موسـوڵمان نامێنێـت كـە هـەر دەبێـت كەسـێكی مـەحرەمی خـۆی لـە هیجـرەت كردنیـدا لەگەڵیـدا بێـت، جـا كـافر بووبێـت و موسـوڵمان بووبێـت، یـان دیلێكـی موسـوڵمانەو قوتـار كـراوە، ئەگـەر

---

[1] . (السیل الجرار ٥٧٦/٤).

[2] . (المغنی مع الشرح الكبیر/ ابن قدامة المقدسی ٥١٣/١٠ ـ ٥١٥ و نیل الاوطار / الشوكانی ١٧٦/٨ ـ ١٧٩)..

مەحرەمی دەسنەکەوت بۆی هەیە سەفەر بکات بە بێ مەحرەم، چونکە لەو حاڵەتەیدا بۆ ڕێگرتنی لە خراپەیەکی گەورە ئەو خراپەیان هەڵدەبژێرێت کە کەمترین زیانی تێدا بێت..[1]

ب ـ عیددەی ئافرەتی موهاجیرە ئەگەر کافر بوویێت و موسوڵمان بوویێت و مێردەکەی هەر کافر مابێت و لە دارالکوفردا بێت، دەبێتە یەک پاک بوونەوە لە سووڕی مانگانە (حەیز).. دوای یەکەمین حەیزو پاک بوونەوەی دەتوانێت شوو ئەگەر وویستی بە موسوڵمانێک بکاتەوە، بەڵگەی ئەمەش فەرموودەکەی ئیبنوعەبباسە کە دەفەرموێ: (ئەگەر ئافرەتێکی ئەهلی حەرب هیجرەتی بکردایە، کەس مارەی نەدەکرد تا جارێک دەکەوتە حەیزەوەو پاک دەبۆوەو دەیتوانی شوو بە موسوڵمانێک بکاتەوە، ئەگەر لەو ماوەیەدا مێردە کافرەکەی بهاتایە، ئەوە ئافرەتەکەی دەدرایەوە بەو).[2] ئەمەشە تەفسیری ئەو ئایەتەی کە خوای گەورە تێیدا دەفەرموێ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُم مَّا أَنفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ) الممتحنە:١٠ واتە:ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، ئەگەر ئافرەتە موسوڵمانەکان کۆچیان کردو هاتنە لاتان تاقیان بکەنەوە. خوای گەورە خۆی بوون یا نەبوون ورادەی باوەڕیان دەزانێت. جا ئەگەر زانیتان ئیماندارن، مەیان گێڕنەوە بۆ ناو کافرەکان چونکە نە ئەمان بەوان دەشێن و نە ئەوانیش بەمان دەشێن. هەرچیشیان مەسروفات خەرج کرد بوو، بیاندەنەوە. ئەگەر مافی مارەیی خۆیان بدەنێ ؛ خراپ نییە مارەشیان بکەنەوە. هەروەها بڕوانە[3]

[1] . (المغنى مع الشرح الكبير ١٩٢/٣ و ٥٢٧/١٠) و (فتح البارى ٥٦٨/٢ و ٧٦/٤).

[2] . (بوخارى ٥٢٨٦)..

[3] . (احكام اهل الذمة / ابن القيم ٣٣٩/١ و٣٦٥)..

ج ـ ئەگەر کۆیلەی کافران لە دارالحەرب موسوڵمان بوون و هیجرەتیان بۆ دارالاسلام کرد، ئەوە کۆیلە نامێنن و ئازاد دەبن، هەر سەروەت و سامانێکی کافرانیشیان لەگەڵ خۆیاندا هێنابێت دەبێتە هی خۆیان..! بەڵگەی ئەمەش هەر لەو فەرموودەی پێشتری ئیبنوعەبباسدایە کە تێیدا هاتووە: ئەگەر کۆیلە (عبد) ێکی کافر یان کەنیزەکێک (أَمَە) ی کافران هیجرەتیان بۆ لای موسوڵمانان کرد ئەوە ئازاد دەبن و ئەو مافانەیان پێ دەدرێت کە بە موهاجیران دراوە..) ئەمەش وەکو هەڵاتنی سەحابی ئەبوبەکرە نەفیعی کوڕی الحارس کە لە قەڵای تائیفەوە هەڵات، کە چیرۆکەکە هەر بە ناوی چیرۆکی بەکرەوە بەناوبانگ بوو، وەکو لە بوخاریدا لە باسی تائیفدا هەیە، باسەکە لە (نیل الاوطار ١٥٧/٨ و السیر الکبیر / محمد بن الحسن ٢٢٨٦/٥) یشدا هەیە..

د ـ موسوڵمان بۆی جائیز نابێت سەفەر بۆ دارالحەرب بکات، یان نیشتەجێی ئەوێ ببێت مەگەر لەبەر پێویستی، چونکە هیجرەت لەسەر نەوموسوڵمانەکانیشی فەرز دەبێت کە تازە موسوڵمان دەبن، چ جای موسوڵمانە کۆنەکانی، کەوابوو هەر لەسەرەتاوە موسوڵمان دەبێت ئەوە بزانێت کە بۆی نیە سەفەر بکات بۆ دارالحەرب مەگەر بۆ چارەسەری نەخۆشی یان بازرگانی و شتی وا، خوای گەورە دەرهەق ئەو کەسانەی لە مەککە بە موستەزعەفی مانەوەو هیجرەتیان بۆ مەدینەی پێغەمبەری نازدار ێلی الله علیه وسلم نەکرد پێی فەرموون: (أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا) النساء:٩٧ واتە: چما ئەو سەر زەویەی خوای گەورە هێندە بەرفراوان نەبوو جێی ئێوەی لێ ببێتەوە تا کۆچ بکەن..؟! دەی سا سزای ئەوانە داڵدەدانی دۆزەخ و خراپترین چارەنووسە..!!

گومانی تێدا نیە کە مانەوە لە ناو کافران و نیشتەجێ بوون لە دارالحەربدا گەورەترین هۆی دین کزیی و لێچوونەوەو سستی و پاشگەزبوونەوەیە، بۆیە دەبینیت یەکێکی وەکو ئیمامی ئیبنوتەیمییە لە

كتێبی (اقتضاء الصراط المستقیم) بە ئەفسیل باسی دژواریی و كاریگەریی سلبی تێكەڵاوی كافرانی كردووە، كە چۆن سەرەنجام لە مەزهەرو جەوهەردا رەفتارو رەوشتی كابرای موسوڵمان وەكو رەفتارو رەوشتی كافرانی لێ دێت، بۆیە فەتوای هەندێك لە زانایان ئەوەندە توند بووە كە حوكمی كافربوونی بەسەر ئەو كەسەدا داوە كە بە رەزامەندی خۆی لە وڵاتی كافراندا نیشتەجێ دەبێت و یاساو رێسایان قبووڵ دەكات، چونكە ئەمە بە سەربەستی خۆی پەنای بردۆتە بەر یاساو رێسایان و وەری گرتووە.. لەبەر ئەمەشە دەوترێت: ئەوی ناچار بوو بچێتە وڵاتی كافران دەبێت وویستی ئەوەی نەبێت لەوێ بمێنێتەوە، دەبێت هەمیشە نیەتی ئەوەی هەبێت كە هەر كاتێك بۆی لوا لەوێ دەردەچێت.. لەم سەردەمەی ئێستادا خەڵكانێكی زۆر تێوەگلاون و بەردەوام لەبەر خاتری وەدەست هێنانی ماڵ و سامانی دنیا سەفەر بۆ وڵاتی كافرانی ئەسڵی ئەوروپاو ئەمریكا دەكەن.. نیشتەجێ بوون لە وڵاتی موسوڵمانان كە بوونەتە وڵاتی ریددە وەكو وڵاتە عەرەبیەكان و ئەوانەی پێیان دەوترێت وڵاتە ئیسلامیەكان باشترە لە وڵاتانی كافرە ئەسڵیەكان، ئەگەرچی هەمووی هەر دارالكوفرن، بەڵام هەندێك كوفر لە هەندێكی تر سووكترە، یەكێك لە گەورەترین هۆكاری مانەوەو بەردەوامبوونی بەرنامەی عەلەمانیەت لە وڵاتی موسوڵماناندا ئەوەی كە ئەو كەسانەی لە رۆژئاوادا فێركراون هاتوونەتەوەو لە وڵاتی موسوڵماناندا بوونەتە كاربەدەستی سیاسی و ئابوری و فێرخوازیی و راگەیاندن و هەموو شوێنێكیان بە سروشت و رواڵەتی خۆیان گۆڕیووە..

موسوڵمانێك دەربارەی وەرگرتنی جنسیەی وڵاتی كافرانی ئەسڵی لێی پرسیم، كە گوایە ئەو موسوڵمانەی نیشتەجێی وڵاتی كافرانە ئەگەر مەرجەكانی تێدا هاتە دی مافی ئەوەی هەیە ئەگەر خۆی داوای كرد، جنسیەی ئەو وڵاتە وەرگرێت، بەڵام نایدرێنێ هەتا سوێندی ئەوە نەخوات كە وەلائی بۆ دەوڵەت دەبێت و بە یاساكانیەوە پابەند دەبێت، و پەیمان

دەداث کە زیانیان پێ نەگەێنێث و بەرگریشیان لێ دەکاث.. وە هەروەها.. وەڵامم دایەوە کە ئەو سوێندە خۆی کوفرێکی ئاشکرایە، هەر کەسێک بێ ئەوەی ناچار کرابێث بیخواث پێی کافر دەبێث، چونکە بێ ناچار کردن بڕیاری ئەوەی داوە کە داوەری دەباتە لای تاغووث، کە لێرەدا مەبەسث لەوەیە کە بە یاسایانەوە پابەند دەبێث، ئەگەر پێوەی پابەند بێث کافر دەبێث ئەمە پێچەوانەی حوکمی ئەو یاسایانەیە کە بە زۆر بەسەر دراوە بەسەر دارالریددەدا، هەروەها دوای وەرگرتنی جنسیەکەی پابەند دەبێث ـ هەروەها منداڵەکانیشی ـ بەوەی کە دەبێث بچێنە سەربازیی ئەو وولاتەو لەگەڵ لەشکریاندا بچێنە جەنگ، ئەمەش کافر بوونە چونکە شەڕە لە پێناوی تاغووتدا، خوای گەورە دەفەرموێ: (وَالَّذِينَ كَفَرُواْ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ) النساء:٧٦ واتە: ئەو کەسانەی کافرن لە پێناوی تاغووتدا کوشتار دەکەن.. تەفسیلاتی ئەم باسەی وەلاو لە رەخنە لە کتێبی (الرسالة الليمانية في الموالاة) دا دێث ان شاء الله..

خاوەن پرسیارەکە لێی پرسیمەوە: وا دانێ کابرایەک ئەم حوکمەی دەزانی و بۆ ماوەی ئەو پێنج دەقیقەی سوێند خواردنەکە کافر بوو، پاشان تۆبەی کرد، حوکمی ئەو چیە..؟! وەڵامم دایەوە کە ئەگەر کابرا ووتی: لە ماوەی سوێندخواردنەکەمدا کافر دەبم، پێی کافر دەبێث ئەگەرچی سوێندەکەش نەخواث، چونکە زانایان لەسەر ئەوە رێکن کە هەر کەسێک نیەتی ئەوەی هەبوو دوایی کافر ببێث دەسبەجێ کافر دەبێث. ئەم باسەم لە رێسای بەکافردانانیدا روون کردۆتەوە، لەوێدا لە خاوەنی کتێبی (كفاية الاخيار ٢/١٢٣)ە وە نەقلم کردووە کە دەفەرموێ: (ئەگەر کەسێک بڵێ کوڕەکەم بمرێث دەبمە دیان یان جوو، دەسبەجێ بەو قسەیە کافر دەبێث) ئەو چوزانێث دواتر تا کاتی تۆبە کردن دەژی..؟! کێ دەڵێ ئەو تا ئەو ساتەوەختە دەژی..؟! لەوانەیە بمرێث، یان شێث ببێث و بواری تۆبەی نامێنێث..! خوای گەورە دەفەرموێ: (وَمَكَرُواْ وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ) ال عمران: ٥٤ واتە: ئەوان پیلانیان دادەناو ئێمەش پوچەڵمان دەکردەوە،

خـواى گـەورە باشـترینى ئەوانەیـە كـە هەڵوەشـێنەرەوەى پـلان و پـیلانن.. هـەروەها: (أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُواْ السَّيِّئَاتِ أَن يَخْسِفَ اللّهُ بِهِمُ الأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَشْعُرُونَ) النحـل: ٤٥ واتـە: چمـا ئەوانـەى فـاكوفیكى خراپـەكارییان دارِشـتووە ئەوەنـدەیان ئـەمان دەسكەوتووە كـە لـەوە بـێ خـەم بـن خـواى گـەورە بـە نـاخى زەویانـدا رۆ نـەبات..؟! یـان بـێ ئـەوەى ئاگایـان لـە خۆیان بێت یان پێبزانن سزایەكى سەختیان بهێنێتە سەر..؟!

بـە هـەر حـاڵ وەرگرتنـى جنسـیەیەک كـە پەیوەسـت بێـت بـەم سـوێندەوە جـائیز نیـە، شـێخ حەمـەد بـن عـەتیق النەجـدى لـە كتێبەكەیـدا (بیـان النجـاة والفكـاک مـن مـوالاة المرتـدین واهـل الإشـراک) لـە ریـزى (مجموعـة التوحیـد) چـاپى دار الفكـر، ل ٤١٨) دەفـەرموێ: ئەگـەر كـابراى موسـوڵمان هـەر لەبـەر ئـەوەى تـەماعێكى لـە پلەوپایـەى كافراندایـە یـان لـە سـامان و ماڵیانیـدا هەیـە یـان لەبـەر ئـەوەى شـوێنێک نیـە لێـى نیشـتەجێ بێـت، یـان كەسـوكارى نیـە، یـان دەترسـێت دواتـر زیـانێكى پـێ بگـەێنن، بـە رواڵـەت رەزامەنـدى بـۆ كـافران دەربـڕى كـە لەبـەر دەستیشـیاندا نیـە، بـا لـە نـاخى خۆشـیدا پێچەوانـەیان بێـت، بـە مورتـەدد دەژمێررێـت، ئـەوە دەچێتـە ریـزى ئـەو كەسـانەوە كـە خـواى گـەورە دەرهـەقیان فەرموویـەتى: (ذَلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّواْ الْحَيَاةَ الْدُّنْيَا عَلَى الآخِرَةِ وَأَنَّ اللّهَ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ) النحـل:١٠٧ واتـە: ئـەوە لەبـەر ئەوەیـە كـە ژیـانى دنیایـان پێ چاكتربوو لە رۆژى دوایی، خواى گەورەش رێنمایی كافران ناكات..

شێخولئیسـلام محمـد كـورى عبـدالوەهـاب رحمەاللـە دەفـەرموێ: ئەگـەر دۆسـتایەتى كردنـى كـافرانى كـردو لەگەڵیانـدا لـە وولاتیانـدا نیشـتەجێ بـوو، وە لەگەڵیانـدا بـۆ جـەنگ و شـتى وا چـوو ئـەوە حـوكمى كـافربوونى بەسـەردا دەدرێـت، وەكـو كـە خـواى گـەورە دەفـەرموێ: (وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ) المائـدە:٥١ واتـە: هـەر كـەس لـە ئێـوە دۆسـتایەتیان بكـات ئـەوە لەوانـە.. [1] واللـە اعلم..

---

[1] . بڕوانە نامیلكەى (اوثق عرى الإیمان) لە ریزى (مجموعە التوحید) ل ١٧٥)

هــ ــ ئـەو كەسـەی لەبـەر هۆیـەكی مۆڵەتـدراو دەچێتـە وڵاتـی كـافران زۆرینـەی زانایـان وای بـەباش دەزانـن كـە لـەوێ ئافرەت نـەهێنێت، بـەڵام ئەگـەر تـەوژمی جـنس تینـی بـۆ هێنـا، بـۆ ئـەوەی نەكەوێتـە زینـاوە ئـافرەتێكی موسـوڵمان دەدۆزێتـەوەو دەیخوازێـت، ئەگـەر دەسـتی نەكـەوت ئـافرەتێكی ئـەهلی كیتـاب بهێنێـت، لـە هـەموو حاڵەتێكیشـیدا هـەر دەبێـت مـەنع بكـات بـۆ ئـەوەی منـداڵیان لـە دارالكـوفردا نـەبێت نـەبادا بكەوێتـە دەسـتی كـافران و لەسـەر رەفتـارو رەوشـتی ئـەوان پـەروەردە بێـت، بڕوانـە[١] واقیعەكـەش ئـەوە دەسـەلمێنێت كـە زانایـان و شەرعناسـان هۆشـدارییان دەدایـە خـەڵكی كـە نەكـەن..!! چونكـە یاسـای كـافران سەربەسـتیەكی وا دەداتـە ئـافرەت و زارۆك كـە زەحمەتـە لـەژێر تـین و تـەوژمی یاسـای ئەوانـدا منـداڵ ئیسـلامیانە گـۆش كرێـت، لـە وڵاتـی ئەوانـدا ئەگـەر پیاوەكـە وویسـتی وڵاتەكـەیان جـێ بهێڵێـت و ئافرەتـە لەگەڵیـدا نـەچوو یاسـا منداڵـەكان لەگـەڵ ئافرەتەكـە لـە وڵاتـە كافرەكـەدا دەهێڵێتـەوە.. مـن خـۆم حاڵـەتێكی وا دەزانـم كـە كابرایـەكی موسـوڵمان لـە ئـەمریكا ئـافرەتێكی مەسـیحی هێنـابوو، كـابرا مـردو ئافرەتـە هـەر سـێ منداڵەكـەی كـردن بـە دیـان.! كەسـوكاری كـابرا كـە لـە دەرەوەی ئـەمریكا بوون هەرچەندی هەوڵیاندا نەیانتوانی منداڵەكان قوتار كەن..!

و ـ هـەر كەسـێك بـە ئـەمانێك چـووە وڵاتـی كافرانـەوە بـە هـیچ شـێوەیەك بـۆی نیـە خیانـەتیان لـە خـوێن و سـامانیاندا لـێ بكـات، لەبـەر ئـەوەی خـوای گــەورە دەفــەرموێ: (وَأَوْفُـواْ بِالْعَهْـدِ إِنَّ الْعَهْـدَ كَانَ مَسْـؤُولاً) الاسـراء:٣٤ واتــە: بەرامبــەر پــەیمان و بــەڵێن بــەوەفا بــن، چونكــە پەیمانــدان بەرپرسـێتی لای خوای لەسەرە..

ئەبوالقاسـمی خیـرەقـی لـە موختەسـەرەكەیدا دەفـەرموێ: هـەر كەسـێك بـە ئـەمانێك چـووە خـاكی دوژمنـەوە بـۆی نیـە خیانـەت لـە سـەروەت و سـامانیان بكات و بۆشی نیە مامەڵەی سوودارییان لەگەڵدا بكات..

[١] . (المغنى مع الشرح الكبير ١٠/ ٥١٢، والسير الكبير/ محمد بن الحسن ٥/ ١٨٣٨، واحكام اهل الذمة/ ابن القيم ٢/ ٤٣١)

ئيبنوقودامـه لـه شـەرحی ئـەوەدا دەفـەرموێ: ئـەمما بـەحەرامـدانانی سـوو لـە دارالحەربـدا، ئـەوە لـە باسـی ربـادا باسـمان كـردو ووتمـان كـە فەرمايشـتی خـوای گـەورە كـە دەفـەرموێ: (وَحَرَّمَ الرِّبَا) واتـە: خـوای گـەورە سووشـی حـەرام كـردووە. هـەموو ئايـەت و فـەرموودەكان بەڵگـەی ئـەوەن كـە سـوو لـە هـەموو كـات و شـوێنێكدا هـەر حەرامـە، ئـەمما خيانـەت لێكردنيـان، ئـەوە بـە تەئكيـد حەرامـە، چونكـە ئـەوان ئـەمانيان بـەو مەرجـە داوەتـێ كـە خيانـەتيان لـێ نـەكات و لـە خۆيیـان ئـەمين كاتـەوە، ئەمـە كـە لـە لـە فزەكـەدا نەنوسـراوە بـەڵام ديـارە كـە لـە مانـای ئايەتەكـە دەفامرێتـەوە، هـەر كـەس لـە كـافران هاتـە ناومانـەوەو ئـەمانی ئێمـەی وەرگـرت پاشـان خيانـەتی لـێ كـردين، ئـەوە بەڵێنەكـەی خـۆی هەڵوەشـاندۆتەوە، ئەگـەر ئێمـە ئەمـەمان بـۆ سـەلمێنرا مـافی ئـەوەمان نابێـت ئێمـەش خيانـەتيان لـێ بكـەين، چونكـە ئـەوە غـەدرەو دينـی ئێمـەش غـەدری پـێ قبـووڵ نيـە، پێغەمبـەريش صـلی اللـە عليـە وسـلم دەفـەرموێ: (الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِم) واتە موسوڵمانان پابەندن بە مەرجەكانيانەوە..

هـەر موسـوڵمانێک لـە دارالكـوفر ئـەمانی وەرگرتبـوو، پاشـان خيانـەتی لـێ كـردن، يـان سـامانی لـێ دزيـن، يـان قـەرزی لـێ كـردن دەبێـت بياندانـەوە، دەبێـت سـامانە دزراوەكـەش بگێڕێتـەوە بـۆ خاوەنەكـەی، ئەگـەر كـافرە خـاوەن سـامانەكە بـە ئـەمان يـان بـە موسـوڵمانێتی بـە دوای كـابرای موسـوڵمانی خائينـدا هاتنـە دارالاسـلام دەبێـت سـامانەكەی بـۆ وەرگيرێتـەوە، ئەگـەر نـەهاتن دەبـێ بەرپرسـانی دارالاسـلام سـامانەكە بگەڕێننـەوە بـۆ دارالكـوفر بـۆ كـابراو وەرەسـەی، چونكـە موسـوڵمانەكە بـە شـێوەيەک ئـەو سـامانەی لـێ وەرگرتـوون كـە حـەق نيـە، بۆيـە دەبێـت وەكـو سـامانی كابرايـەكی موسـوڵمان بـۆ خاوەنەكەی رەت كاتەوە..[1]

ئيزافـە لەسـەر ئـەوە منـيش دەڵـێم: ئايـا ئـەو ڤيزەيـەی موسـوڵمان دەسـتی دەكـەوێت بـۆ ئـەوەی بچێتـە وڵاتـی كـافرانی ئەسـڵيەوە بـە گرێبەسـتی ئـەمان دادەنرێت؟!

[1] . (المغنى مع الشرح الكبير ٨/ ٥١٥ ـ ٥١٦).

ـ وەڵام: بـە پێـی ئـەوەی بـۆم روون بۆتـەوە، بـەڵێ بـە گرێبەسـتی ئـەمان دادەنرێـت.. چونکـە هـەر موسـوڵمانێک بچێتـە ووڵاتەکەیانـەوە ئـەمانی لەسـەر نـەفس و مـاڵی خـۆی دەدەنـێ، ئەگـەر کەسـێک دەسـتدرێژی کـردە سـەر گیـان و سـامانی، هـەر وەکـو کەسـێکی کۆمەڵگـەی خۆیـان زوو بـە دەنگیـەوە دەچـن و بایـەخ بـە شـکاتەکەی دەدەن و ئـەگـەر شـوێنێکی بریـنداربووبوو یـان سـامانی دزرابـوو، تـەعویزی دەدەنـێ و سـامانە دزراوەکـەی بـۆ پەیـدا دەکەنـەوە یـان بـۆی قـەرەبوو دەکەنـەوە، ئەمـەش بەڵگەیـە لەسـەر ئـەوەی کـە لـە ووڵاتـی ئەوانـدا رێزلـە گیـان و سـامانی موسـوڵمان دەگیرێـت، ئەمـەش کرۆکـی گرێبەسـتی ئەمانــە، لەبــەر ئەمــە موســوڵمان پێویســتە رەفتــاری بەرامبــەریان لەگەڵــدا بکاتـەوەو لـە لایـەن خۆیـەوە ئـەمانیان بـداتێ تـا لـە گیـان و سـامانی خۆیـان لـەم ئـەمین بـن، خـوای گـەورە دەفـەرموێ: (فَمَا اسْتَقَامُواْ لَكُمْ فَاسْتَقِيمُواْ لَهُمْ) التوبـە:٧ واتــە: ئەوەنــدەی ئــەوان لەبــەر ئێــوە بــە گرێبەســتەوە پابەنــد دەبــن ئێــوەش ئەوەنـدە لەبـەر ئـەوان پێـوەی پابەنـد بـن.. تەنانـەت ئەگـەر موسـوڵمانێک بـە ڤیـزەی تـەزویر چـووە ووڵاتەکەیانـەوەو وایـان زانـی راسـتیە، لەسـەری فـەرزە ئـەو ئەمانـەیان بـداتێ و بـەو شـێوە ئەمینـە رەفتاریـان لەگەڵـدا بکـات، محمـدی کـوڕی حەسـەنی شـەیبانی رحمەاللـە نموونـەی زۆری لـەو شـێوەیە هێناوەتـەوە، دەتوانیـت لــە (الســیر الکبیــر ٢/ ٥٠٧ ــ ٥٠٨) دا ســەیری بکەیتــەوە.. پاشــان دەفـەرموێ: ئـەم حوکمـەش تایبەتـە بـەو موسـوڵمانەی دەچێتـە ووڵاتـی کـافرانی ئەسڵییەوە..

ئــەمما ئەگــەر کافرێــک هاتــە ووڵاتــی موســوڵمانانەوە کــە ئــەمڕۆ دار الکــوفرو ریــددەن، حەتمــەن بــە ڤیــزە دێتــە نــاوەوە، ئــەو ڤیزەیەیشــی لــە حکومــەت دەســەڵاتداری ئــەم ووڵاتانــەوە وەرگرتــووە کــە مورتــەددن، ئــەم ڤیزەیـە ئـەمانی نـاداتێ، کـە گیـان و سـامانی حـەرام بێـت لـە ووڵاتـی موسـوڵماناندا، چونکـە گرێبەسـتی ئەمانەکـە کـە ڤیزەکەیـە لـە دەسـەڵاتداری کـافرەوە دەرچـووە کـە دەسـەڵاتی شـەرعی لەسـەر موسـوڵمانان نیـە، ئەمـەش یـەعنی ئـەمانێک کـە ئـەو کـافرە دەسـتی کـەوتووە هـەر لـە کـافرێکی دیکـەوە

وەریگرتـووە، ئەمـەش موسـوڵمانان بـەو ئەمانـەوە پابەنـد ناكـات، ئـەمما ئەگـەر كـابرای كـافر بـە بانگهێشـتنی موسـوڵمانێک ــ بـا فاسـقیش بێـت ـ هاتـە وولاتـی موسـوڵمانانەوە ئـەوە گرێبەسـتی ئەمانـەو شـەرعیەو دەبـێ موسـوڵمانانی دیكـە پێـوەی پابەنـد بـن و ئـەو كـافرە لـە گیـان و سـامانی خـۆی لێیـان ئـەمین بێتـەوە، چونكـە پێغەمبـەر صـلی اللـە علیـە وسـلم دەفـەرموێ: (ذِمَّـةُ الْمُسْـلِمِينَ وَاحِـدَةٌ، فَمَـنْ أَخْفَـرَ مُسْـلِمَاً فَعَلَيـهِ لَعْنَـةُ اللهِ والملائِكَـةِ والنَّـاسِ أَجْمَعِـينَ لايُقْبَـلُ مِنْـهُ صَرْفٌ ولا عَـدْلٌ) بوخـاری، واتـە: ئـەمانی موسـوڵمانان هـەمووی یەكـە، هـەر كەسـێک پـەیمانی موسـوڵمانێكی هەڵوەشـاندەوە، لەعنـەتی خـواو فریشـتەو هـەموو خەڵكی لێ بێت، خوای گەورە نەخێری لێ قبووڵ دەكات نەداد.

یـەعنی ئـەمانێک كـە موسـوڵمانێک داوێتـی بـە كەسـێكی دیكـە هـەموو موسـوڵمانان پابەنـد دەكـات پێیـەوە، هـەموو موسـڵمانانی دیكـە دەبـێ رێـزی ئـەو ئەمانـەی بگـرن، ئەگـەر موسـوڵمانێک ئـەمانی دا بـە كافرێـک هـەموو كردەوەیـەک ناهـەموار بەرامبـەری لـە هـەموو موسـوڵمانان حـەرام دەبێـت..[1] ئـەوە ئاشـكرایە كـە تەنانـەت لـەم حاڵەتەشـیدا هـەر بـە بـێ ڤیـزە نایاتـە وولاتەكـەوە ڤیزەكـەش هـەر لـە دەسـەڵاتە مورتەددەكـەی وولاتـی موسـوڵمانان وەردەگرێـت، بـەڵام ئەمـە كاریگـەریی سـلبی یـان ئیجـابی لـەو ئەمانـەدا نابێـت كـە موسـوڵمانێک داوێتیـە، چونكـە پێغەمبـەر صـلی اللـە علیـە وسـلم دەفـەرموێ: (الإسـلامُ يَعْلُـو ولايُعْـلَى) فەرموودەكـە واتـە: ئیسـلام باڵادەسـتەو هیچـی دیكـە سەرووی ناكەوێت..والله اعلم..

ئەمـە هەنـدێک لـەو ئەحكامانەیـە كـە وەكـو لـق لـە فـەرزبوونی هیجـرەت و سەفەری موسوڵمانە بۆ وولاتی كافران، جوێ دەبێتەوە..

٢ــ لـەو ئەحكامانـەی كـە جیـاوازی وولاتـان دەیانگرێتـەوە: فـەرزبوونی جـەنگ و هێـرش كردنـە سـەر كافرانـە لـە وولاتـی خۆیـان، كـە جیهـادی تەڵەبـە، خـوای گـەورە دەفـەرموێ: (يَا أَيُّهَـا الَّذِيـنَ آمَنُـواْ قَـاتِلُواْ الَّذِيـنَ يَلُـونَكُم مِّـنَ الْكُفَّـارِ) التوبـە:١٢٣ واتـە: ئـەی ئـەو كەسـانەی باوەڕتـان هێنـاوە، جـەنگ بەرامبـەر ئـەو

---

[1] . بڕوانە (فتح الباری ٤/ ٨٦)

کافرانـە بـەرپا کـەن کـە لێتانـەوە نـزیکن.. زانایـان دەفـەرموون: لانـی کـەم پێویستە لەسەر خەلیفەی موسوڵمانان ساڵی جارێک هێرشێکیان بکاتە سەر..[1]

ئـەم ژمارەشـم لـەو ئایەتـەوە وەرگرتـووە کـە خـوای گـەورە دەفـەرموێ: (أَوَلاَ يَـرَوْنَ أَنَّهُـمْ يُفْتَنُـونَ فِي كُلِّ عَـامٍ مَّـرَّةً أَوْ مَـرَّتَيْنِ ثُمَّ لاَ يَتُوبُـونَ وَلاَ هُمْ يَـذَّكَّرُونَ) التوبـە:١٢٦ واتـە: مەگـەر ئـەوە نـابینن کـە سـاڵی جارێـک یـان دووجـار تووشـی فیتنـە (هەوڵـدان بـۆ پاشـگەز کردنـەوەی موسـوڵمان لـە دینەکـەی) دەبـن کـە نـە تۆبـەی لـێ دەکـەن و نـە دێتـەوە یادیـان؟! لـە کتێبـی (العمـده) ەکـەی خۆمـدا واتاکانی ئەم ئایەتەم باس کردووە..

٣ـ دیسـان لـەو ئەحکامانـەی کـە جیـاوازی ووڵاتـان دەیانگرێتـەوە: حـوکمی ئـەو کەسـەی دوای هەوڵـدان نەناسـراو حـاڵی نـەزانرا.. هـەر وەکـو کـە لـە باسـی حوکمی (مجهول الحال) دا باسم کرد.

٤ـ لـەو ئەحکامانـەی لـە دارالکـوفردا دێنـە پـێش: گـەڕان بـە دوای گۆشـتی حەڵاڵـدا، هـەر وەکـو کـە لـە باسـی حـوکمی (مجهـول الحـال) دا باسـم کـردووە. هـەروەها لـەو ئەحکامانـەی ئـەوێ: شـیاوێتی کوشـتنی مورتـەدد کـە خـۆی داوەتـە پـاڵ دارالکـوفر بـێ داوای تۆبـە کـردن لێـی کوشـتن و بردنـی سـامانی جـائیزە، وەکو کە لە راڤەی رێسای بە کافر دانان (قاعدة التكفير) دا باسم کردووە.

حەنەفیـــەکان زۆر ئـــەحکامی دیکـــەیان لەســـەر مەســـەلەی جیـــاوازی دارالاســـلام و دارالکـــوفر دارِشـــتووە کـــە جمهـــوری شەرعناســـان زۆربـــەی ئـــەو ئەحکامانەیان پەسەند نەکردووە، لەوانە:

ـ شـیاوێتی وەرگرتنـی سـوو (ربیـا) لـە خـەڵکی دارالحـەرب بـە رەزامەنـدی خۆیـان[2]، لەمـەوە هەنـدێک کـەس لـەم سـەردەمەدا پارەدانـانی بانکیـان لـەو ووڵاتانـەدا بـە حـەڵاڵ زانیـووە کـە سـووەکەی وەردەگـرن، بـەڵام ئـەم فەتوایـەی

---

[1]. (المغنى مع الشرح الكبير١٠/٣٦٧ ـ ٣٦٨)

[2]. بڕوانە (السير الكبير ١٤٨٦/٤) و دواتری

حەنەفیەکان نەک هەر پەسەند نیە، بەڵکو باتڵە بڕوانە تەفسیلی فەتوای شەرعناسان[١][٢].

ــ نەمانی سزای حەدد لەسەر ئەو موسوڵمانەی لە دارالحەربدا تاوانی گەورە دەکاث کە جمهووری زانایان و شەرعناسان پێچەوانەی ئەو رایەن.[٣]

ــ لەو ئەحکامانە ئەوەیە کە دەڵێن: ئەگەر ئافرەتێکی کافر موسوڵمان بوو، دارالحەربی جێ هێشت و هیجرەتی کرد، هەر بە هیجرەتەکەی تەڵاقی مێردەکەی دەکەوێث کە هێشتا لە دارالکوفرە، جمهووریش فەرموویانە: حەتمەن دەبێث حەیزێکی بەسەردا بێث و پاک بێتەوە یان سکەکەی دانێث و پاک بێتەوە، ئەو ساتە دەشێث شوو بکاتەوە، جا تا ئەو ساتە ئەگەر مێردەکەی موسوڵمان بوو یان هاث بۆ لای بۆ دارالاسلام، هەر بە گرێبەستی یەکەمی هاوسەرێتیەکەی ئافرەتەکەی خۆی پێ دەدرێتەوە..![٤]

ــ لەو ئەحکامانەی جیاوازی وولاث بۆ دارالکوفرو دارالاسلام دەیهێنێتە پێش: لێکدابڕانی میراتگرییە، بۆ نموونە ئەگەر کەسێکی ئەهلی کیتاب لە دارالاسلامدا بمرێث، میراتەکەی نادرێتە کەسوکارە کافرەکانی کە لە دارالکوفرن، جمهووری شەرعناسان دەفەرموون: بەڵێ: دەیدرێتێ..[٥]

بە شێوەیەکی گشتی حەنەفیەکان ئەحکامێکی زۆریان لەسەر جیاوازی وولاتەکان بۆ دارالکوفرو دارالاسلام داڕشتووە، کە زۆرینەی دروسث نیە.

---

[١] . لە (المغنی مع الشرح الکبیر) ١٦٢/٤ ــ ١٦٣، و المجموع / النووی ٩/ ٣٩١ ــ ٣٩٢، و (الأم /الشافعی ٧/ ٣٥٧ ــ ٣٥٨، و (کشاف القناع / البهوتی ٣/ ٢٧١).

[٢] . هەر ئەم بەڵگە پووچەڵەیە کە ئیخوانییەکان کردوویانەتە بەڵگەی شەرعی بۆ رەث کردنەوەی ئایەتی قورئان و حەڵاڵکردنی وەرگرتنی پارەی سووداری بانق بۆ کڕینی خانوو بۆ تێدا نیشتەجێ بوونی خۆی و خێزانی ! کە ئاشکرایە بێ بەڵگەیە .. (و) .

[٣] . بڕوانە: (السیر الکبیر ١٨٥٧/٥. و (الام ٧/ ٣٥٦ ــ ٣٥٩).

[٤] . بڕوانە: (احکام اهل الذمة) لابن القیم ٨/ ٣٦٣ ــ ٣٦٤).

[٥] . (احکام اهل الذمة/ ابن القیم ٢/ ٤٤٤).

باســەکانی دارالاســلام و دارالکــوفر لــەم ســەردەمەدا شــێواندنی زۆری بەسـەردا هـاتووە، بـە تایبـەتی لـە لایـەنی ئەوانـەوە کـە لاف و گـەزافی ئیجتیهـاد لـێ دەدەن، لەوانـەی بـە رۆژهەڵاتناسـەکان سەرسـام بـوون و بـە دیـدی لێـڵ و رێچکـەی بنبەسـتی ئەوانـدا رۆیشـتوون، بـۆ ئـەوەی بـە حسـابی خۆیـان جـۆرە پێکـەوە سـازانێک لـە نێـوان ئەحکامـەکانی ئیسـلام و یاسـاو رێسـای کافرانـدا بکـەن، بـە تایبـەتی لەگـەڵ ئـەوەی پێـی دەوترێـت یاسای نێودەوڵـەتی ونەتـەوە یـەکگرتووەکان و دەزگاکـانی دیکـە کـە چەواشـەکارانە بانگهێشـتی پێکـەوە ژیـان و ئاشـتی نێـو دەوڵـەتی و یاسـاغ کردنـی جـەنگی هێرشـبردن دەکـەن..! کـە هــەمووی هــەر کڵاوســەرنان و فریوودانــەو گێلــەپیاوان و گــەلانی ســاویلکەی وەکـو گـەلانی موسـوڵمانانی پـێ هەڵدەخەڵـەتێنن، تـا زلهێزەکـان هـەر وا بـەهێز بمێننـەوەو بـێ دەسـەڵات و لاوازەکـانیش هـەروا بـێ هێـز بمێننـەوە..! تـا ئەگـەر موسـوڵمانان رۆژێـک لـە رۆژان هاتنـەوە مەیـدانی جیهـاد خێـرا تۆمـەتبار بکـرێن کـە گوایـە پـەیمانی نێودەوڵـەتییان شـکاندووەو شـایانی سـزای نێـو دەوڵـەتیی بـوون..! جـا لـەو هۆکارانـەی کـە رۆژئـاوا بـۆ گـومڕا کردنـی موسـوڵمانان و چەواشـەکردنیان دەیگرتـە بـەر ئەحکامـەکانی جیهـاد بـوو، لەبـەر ئـەوەش کـە پەیوەنـدی نێـوان جیهـادو حـوکمی وڵاتـان پەیوەندیـەکی لازم و مەلزوومـە ئـەو هــەموو ئینحیــراف و خواروخێچیــەی تێــدا کــرا.. خــوای گــەورە دەفــەرموێ: (وَدَّت طَّائـِفَةٌ مِّـنْ أَهْـلِ الْكِتَـابِ لَـوْ يُضِـلُّونَكُمْ وَمَـا يُضِـلُّونَ إِلاَّ أَنفُسَـهُمْ وَمَـا يَشْعُرُونَ) ال عمـران:٦٩ واتـە: تاقمێـک لـە ئـەهلی کیتـاب دەخـوازن ئێـوە گـومڕا بکـەن، بـەڵام ئەوانـە هـەر خۆیـان گـومڕا دەکـەن بـەڵام هەسـت بـە خۆیـان ناکــەن.. لــەو گومڕاییانــەی رۆژهەڵاتناســەکان سەرپەرشــتییان دەکــرد ئیجتیهــاد کــردن بــوو، پشــتیوانیان لــەو کەســانە دەکــرد کــە پێخاوســیی و بــێ شــیاوێتی دەیانوویســت بکەونــە ئیجتیهــاد لــە ئەحکامــەکانی جیهــادو دارالاســلام و دارالکــوفردا..! بــۆ نموونــە ئــەوەیان هــان دەدا و بــڵاو دەکــردەوە کــە دابەشـکردنی وڵاتـانی دنیـا بـۆ دارالاسـلام و دارالحـەرب ئەسـڵ و ئەساسـی نیـەو بەڵگـەی شـەرعی لەسـەر نیـە، دارالحـەربیش ئەوەیـە کـە بـە واقیعـی و بـە

کـردەوە جـەنگ لـە نێـوان ئـەوان و دارالاسـلامدا هـەبێت، ئەگـەر جـەنگ لـە نێوانـدا نـەبوو، یـان پـەیمان و رێکـەوتن هـەبوو ئـەوە دارالحـەرب هـەر نامێنێـت..! یـان بڵاویـان دەکـردەوە کـە ئەگـەر کـافران بـە هـۆی هێـزەوە دەسـەڵاتیان لـە دارالاسـلامدا گرتـە بەردەسـت، مـادام رێ بـدرێت موسـوڵمانان دروشـمی خواپەرستیەکانیان بـە ئاشـکرا بکـەن ئیـدی ئـەوە نابێتـە دارالکـوفر، کـە نەشـبوویێ جیهـاد فـەرز نابێـت، خـۆ جیهـاد لـە دارالاسـلامدا فـەرز نابێـت..! ئیـدی ئـاوا ژەهـری بیـری خۆیـان دەڕشـتە دەیـان بـواری دیکـەی ئێـڕوانین و هەڵوێسـت و ئـەحکامی شـەرعییەوە تـا موسـوڵمانان لـە خشـتەبەرن و نەخشـەی خۆشیان لە وڵاتی موسوڵماناندا بێ ترس و بیم، بێ خەم پیادە کەن..

ئەمـە کۆتـا شـت بـوو کـە دەربـارەی دابـەش بـوونی وڵاتـان بـۆ دارالاسـلام و دارالکوفر نووسیم، خوای گەورەش یارمەتیدەر بێت..

وصلي الله علي سيدنا محمد وعلي آله وصحبه أجمعين

ناوەڕۆك

بابەت	لاپەرە
پێشەکی وەرگێڕ	٧
بنەمای دابەشکردنی جیهان بۆ دارالاسلام و دارالکفر	٩
هەبوونی دار الاسلام مەرجی هەبوونی دارالکفر نییە	١٠
بەڵگەی دابەشکردنی جیهان بۆ دارالاسلام و دارالکفر	١٦
پێناسەی دارالاسلام و دارالکفر	٢١
پوختەی هۆی حوکمدان بەسەر وولاتاندا	٣٠
بەشەکانی دارالکفر	٣٦
بەشەکانی دارالاسلام	٤٠
گۆڕینی سیفەتی وولات و حوکمی	٤٢
کاریگەریی دەسەڵاتدارێتی کافران بەسەر دارالاسلامدا	٤٥
وولاتی ئاوێتە	٥٠
ئەو ئەحکامە شەرعییانەی لەسەر جیاوازی وولاتان	٥٦